

Väärä sankari? Sosiaalinen kontrolli ja moraalijärjestys Rauman seminaarissa 1930-luvulla

Lauri Kemppinen

Ajatus siitä, että tulevien kansakoulunopettajien osallistuminen suojeluskuntatoimintaan, kuten urheilukilpailuihin tai oppitunneille, olisi edellyttänyt eettis-moraalista harkintaa, vaikuttaa anakronismilta. Olisiko opettajaseminaarissa opiskelevan miehen tarvinnut erikseen perustella, että hän halusi osallistua suojeluskuntatyöhön tai muuhun seminaarilaisille soveltuvaksi katsottuun harrastukseen? Jos hän ei halunnut, oliko pois jättäytymistä perusteltava? Seminaarien muistojulkaisuista voi saada sellaisen kuvan, ettei tällainen kysymys ole mielekäs, vaan seminaarien oppilailta oli yhteiset arvot ja asenteet. Kaikki halusivat samoja asioita, eikä kenenkään mieleen olisi tullut erottautua joukosta. Julkaisuista välittyvä ristiriidattomuuden ja yksimielisyyden korostaminen voidaan luultavasti liittää osaksi laajempaa kansallisen eheyden diskurssia. Opettajaseminaarit on vanhastaan ymmärretty kansallisen kulttuurin ja kansallisten arvojen herättäjiksi ja välittäjiksi. Asia ei kuitenkaan ole tällä kuitattu; diskurssi olisi vain erilainen tapa jättää jäsentämättä muuan mentaalihistoriallinen ilmiö. Historioitsijan on kysyttävä, millaista konkreettista näyttöä seminaarilaisten todellisista arvoista ja asenteista on olemassa. Tämä kysymys oli mielessäni, kun löysin sattumalta viisi Martti Volmari Salokanteleesta (1911–1940) kirjoitettua eriskummallista muistokirjoitusta. Nämä dokumentit tarjoavat kapean mutta mielenkiintoisen tirkistysreiän seminaarin oppilaiden arvomaailmaan ja tuon pienyhteisön keinoihin valvoa jäseniensä hyveellisyyttä ja samanlaisuutta. Dokumentit vaativat kyseenalaistamaan muistelmissa korostetun seminaarin oppilaiden toverihengen.

Opettajaseminaarien historiikeissa ilmestyneissä muistelmissa ei koskaan kuvata oppilaiden välistä pennalismia eli kiusaamista. Näissä julkaisuissa esiinnyttään yksimielisinä ja tyytyväisinä, kaihoisasti kultaista opiskeluaikaa muistellen. Kiusatuksi joutumista tai henkilökohtaisia epäonnistumisia ei kuvata milloinkaan. Ehkä se on osoitus siitä, että kirjoittajat tuntevat historiikkien ja kurssijulkaisujen genren ja tietävät, ettei häpeällisistä kokemuksista kuulu kirjoittaa näihin julkaisuihin. Myös Martti Volmari Salokanteleen tarina olisi varmasti jäänyt kertomatta, ellei hän olisi sattunut kaatumaan talvisodassa. Muistokirjoituksista selviää, että Rauman miesseminaarissa 1938–39 opiskellut Salokannel suljettiin toveripiirin ulkopuolelle. Hän oli rikkonut ryhmän moraalijärjestystä kieltäytyessään alistumasta oppilaiden ylläpitämiin normeihin. Oikeuttaakseen oman toimintansa ryhmä kyseenalaisti Salokanteleen soveltuvuuden joukkoonsa arvostelemalla hänen moraaliaan ja ulkoista esiintymistään. Vasta sankarivainajana hän tuntuu saaneen oppilastoveriensä arvostusta, ja hänet kohotettiin oppilaitoksen kunniajäsenen joukkoon.

*Rauman seminaarin partiokerho paraatissa 1930-luvun lopulla.
Kuva: Arvi Niemelä.*

Sankarikuolemasta kirjoittamisen perinne

Sankarien muiston ylläpitäminen myyttissävytteisten tarinoiden avulla kuului olennaisesti kreikkalaiseen *paideiaan* ja roomalaiseen kasvatukseen. Sankarin elämästä ja urotöistä kerrottiin velvoittavana esimerkkinä nousevalle polvelle. Sodassa kaatuneiden muistokirjoitukset ja muistojulkaisut jatkavat tätä perinnettä. Toisinaan on vaikea päätellä, miten tietyt tekstit ovat valikoituneet muistokirjoitusten sitaateiksi tai taustalla vaikuttaviksi interteksteiksi. Koska sankaruuden määritelmät ovat historiallisesti muuttuvia, muuttuvat myös sankaruudesta kertomisen tavat. Kansallissankarit ovat olleet aina nationalistiselle ideologialle tärkeitä sen luojina ja ylläpitäjinä. Kansallisaatteelle sopivia sankareita ja esikuvia on eri aikoina poimittu myös sellaisista teksteistä, joiden alkuperäinen konteksti ei ole ollut kansallinen. Tällaisessa yhteydessä esiin on nostettu etenkin Runebergin *Vänrikki Stoolin tarinat*. Muun muassa Arto Jokinen ja Ilona Kemppainen ovat todenneet, että *Vänrikki Stoolin tarinoiden* aatteellinen ja poliittinen merkitys on muita teoksia suurempi (Jokinen 2006, 143; Kemppainen 2006, 96–97). Autonomian aikana se nostettiin lähes historiallisen todistuskappaleen asemaan luotaessa kuvaa suomalaisista taitavina, uhrautuvina ja pelottomina sotureina. Sisällissodan jälkeen Vänrikki Stool kohotettiin valkoisen Suomen symboliksi ja osaksi nuoren tasavallan virallista ideologiaa. Kokoelman runoja opeteltiin ulkoa kansakoulussa suhteuttamatta niitä sodan todellisuuteen. Se, että Suomen Sota (1808–1809) oli sekä huonosti johdettu että heikosti toteutettu ja johti poliittiseen katastrofiin, ei tuntunut haittaavan. Sodasta, joka vaikuttaisi lähinnä huvittavalta, ellei se olisi ollut niin kurja, tehtiin osa kansakunnan synnyn myytin perustaa. (Jokinen 2006, 141–143.) Puhuttaessa suomalaisessa sanataiteessa esiintyvistä vapaus- ja sankaruuspaatoksesta, on mainittava myös Viktor Rydbergin (1882) sanoittama ja Jean Sibeliuksen Eino Leinon suomennoksen (1899)

säveltämä *Ateenalaisten laulu*, joka pohjautuu vapaasti kreikkalaisen runoilija *Tyrtaioksen* hymniin. Se kuului pitkään kansakoulun lauluohjelmistoon, ja siitä tuli myös Kadettikoulun kunniamarssi. Rydbergin runo kertoo, kuinka ylevää on saada kuolla nuorena isänmaansa puolesta ja tietoisena siitä, että seuraavat sukupolvet tulevat vaalimaan sankarin muistoa. Ensimmäisen säkeen lopussa muistutetaan vielä, että pelkureita ei tulla sietämään. [1]

Myös toinen antiikista peräisin oleva sotaisa teksti on jostakin syystä vakiintunut Suomalaiseen vainajien muistamisen perinteeseen. Horatiuksen (65 eaa–8 jaa) oodin osa *Integer Vitae* on puettu sotatoverin laatimaksi muistokirjoitukseksi. Siinä ei viitata millään tavalla nuorena kuolemiseen ihanteeseen, eikä ylistetä sotilaallista kuntoisuutta. Tämän tekstin käyttäminen hautajaisissa osoittaa hyvin sen, kuinka irrationaalisia perinteet voivat olla. *Integer Vitae* (Ystävän haudalla) on sävelletty useita kertoja, mutta toista maailmansotaa ennen ilmestyneissä laulukirjoissa käytetään tavallisesti F. F. Flemingin (1778–1813) sävellystä. Sitä käytettiin Suomessa varsin yleisesti hautalauluna. [2] Oodin latinankielisessä tekstissä kertoja muistelee Fuscuksen, nuhteettoman sotakaverinsa kanssa kokemiaan seikkailuja Pohjois-Afrikassa. Mikään kohdatuista vaaroista, eivät Maurisotilaat, myrkkynuolet tai villieläimet pystyneet häneen, koska Fuscus oli rakkautensa ansiosta selvästikin jumalten suosiossa. Viimeisessä säkeessä kertoja toteaa, että sillä minne hänet lopulta haudataan ei ole väliä, koska rakkaus pehmeään ja kauniisti puhuvaan Lalage-neitoon ei kuitenkaan tule kuolemaan. Tätä hautalauluksi päätyntä tekstiä lienee tulkittu siten, ettei hyveellisellä ihmisellä ole mitään pelättävää on hän sitten elävä tai kuollut. Fuscuksen "muistokirjoituksessa" hänen ansionaan pidettiin hänen hyvää onneaan. Se, että tuollainen teksti päättyy hautajaisten ohjelmaksi voi tuntua yllättävältä. Kenties latinankielinen laulu ja harras sävelmä ovat hautajaisrituaalissa tekstin merkitystä tärkeämpiä. Tähän viittaa myös se, että *Ateenalaisten laulun* nykylukijaa karmivia sanoja käytettiin toisen maailmansodan aikana yleisesti sotilaiden kuolinilmoituksissa. Isänmaalliset runot ja virret ovat merkinneet sodan aikana ja sodan kokeneille jotain aivan erityistä. Isänmaalliselta päätökseltä vaikuttava teksti on ehkä rohkaisnut ja motivoinut hädän hetkellä. (Ks. Kempainen 2006, 118.)

Tämä kokemukseen liittyvä problematiikka on syytä pitää mielessä tarkasteltaessa muistokirjoitusten retoriikkaa. Muistokirjoituksella on rituaalinen merkitys, joka voi olla toinen kuin se minkä sen sanat välittävät. Pateettisen sankaruusdiskurssin ohella voidaan kaatuneiden nekrologeilla nähdä olevan erityinen merkitys myös kirjoittajalleen. Muistokirjoitus on osa surutyötä, se on palvelus poismenneelle. On myös ehdotettu, että kaatuneiden sotilastoverien muistokirjoitusten laatimisella on ollut terapeuttinen merkitys. (Ks. Pakarinen, 2008, 94; Peltonen 2003, 249–255.) Päällepäin näkyvän pateettisuuden ja kuluneen fraseologian takaa voikin paljastua kirjoittajan syvä hämmennys omasta henkiinjäämisestään.

Monesti kuolinilmoitukset muistosäkeineen oli osoitettu pienyhteisölle eli "kylän väelle". Tavanomaisessa muistokirjoituksessa luetellaan vainajan tutkinnot, saavutetut arvonimet, kuvaillaan uraa ja kerrotaan lyhyesti hänen hyvistä ominaisuuksistaan. Lopuksi todetaan jotakin myönteistä hänen vaikutuksestaan ympäristöönsä ja lähipiiriinsä. Aiemmin nekrologien loppuun oli tavallista liittää oikeastaan hautapuheeseen kuuluva kappale, jossa kerrotaan ketkä kaikki surevat ja kaipaavat vainajaa. Hyvään tapaan kuului myös kuvata lyhyesti vainajan poismenosta johtuvaa surua, rohkaista ja kertoa kuinka vainajan muisto elää, vaikka henkilö onkin mennyt pois ja lausua hänelle jäähyväiset. Teoksessa *Kirjeopas yksityiselämään varten sekä puheohjeita sellaisten tarvitsijoille* (1924) annetaan esimerkki hyvää tyyliä osoittavasta hautapuheesta. Tuon puheen loppu kuuluu:

Olkoon kaikille meille, jotka tässä seisomme surren ja kaivaten, lohdutuksena se, että rakas vainaja elää edelleen töissänsä. Hänen muistonsa on meille kallis ja pyhä, ja olkoon pyrkimyksemme kyetä seuraamaan hänen jälkiään ja velvoittavaa esimerkkiään. Kallis vainaja! Työtoveriesi ja ystäväiesi uskollisuus seuraa sinua haudan tuolle puolelle saakka. Sinun kuvasi elää silmissämme eikä sinun muistosi koskaan häivy mielistämme. Tämä olkoon jäähyväistervehdyksemme. Lepää rauhassa. (Kirjeopas 1924, 121–122.)

Yllä olevassa esimerkissä toistuvat kaksi perinteisen nekrologin piirrettä, kehoitus ylläpitää vainajan muistoa ja sanojen osoittaminen suoraan vainajalle. Sodassa kaatuneiden muistopuheissa ja -kirjoituksissa viitataan edellisten lisäksi tietenkin vainajan antamaan uhriin. Kaatuneen kuolema kuvataan tarkoituksenmukaisena, esikuvallisen elämän täyttymyksenä.

Koska nuorilla kaatuneilla ei ole yleensä ollut mainittavaa työuraa eikä titteleitä, oli kirjoittajien keskittyttävä kertomaan vainajien hyvistä ominaisuuksista, kesken jääneistä tavoitteista ja tulevaisuudenlupauksista. Kun kyseessä on "sankarivainaja", painotetaan tietenkin myös pois menneen sotilaallisia saavutuksia ja antamaansa uhria. Muistokirjoitusten sävy riippuu kirjoitushetken poliittis-historiallisesta kontekstista. Varsinkin uudet kansakunnat tarvitsevat myyttisiä sankareita. Kansalliset sankarit, ovatpa he historiallisesti kuinka vääriä hyvänsä, on helppo laittaa todistamaan yhteisistä hyvyyksistä, kärsimyksistä, ponnistuksista ja uhrista. (Ks. esimerkiksi Ahlbäck 2010.)

Monet sisällissodan jälkeen ilmestyneet muistokirjoitukset muistuttavat tyyliltään kouluainetta luontovertauksineen, kielikuvineen ja takautumineen. Tällaisia tekstejä selatesaan huomaa nopeasti, kuinka muistelijat hakeneet inspiraatiota aikansa kirjallisilta esikuvilta kuten Kiveltä, Topeliukselta ja Sillanpäältä. Tyylin saneli kokemattomuus, sillä oppilaitosten muistojulkaisujen kirjoittajat eivät yleensä olleet ammattikirjailijoita, vaan tavallisesti oppilastovereita ja opettajia. Kummankin ryhmän kirjalliset ihanteet juontavat juurensa samasta lähteestä: ainekirjoitustunneilta. Tällaisesta ainekirjoitukselta maistuvasta tyylistä saa hyvän käsityksen Kajaanin seminaarin muistojulkaisussa 1919 ilmestyneestä Eero Rekolan laatimasta Lauri Ruonan muistokirjoituksesta:

Pohjolan lyhyt kesä teki loppuaan, ja lukemattomat lintuparvet riensivät pois kaukaisille etelän maille. Elokuun haaveelliset kuutamoyöt olivat sähkönsä ihmislapsiin hehkuneet, hehkuneet ja sitten sammuneet. Ensimmäiset syystuulet jo puiden latvoissa kohahtivat, riipivät kellastuvia lehtiä ja kattoivat puutarhakäytävät kahiseviin mattoihin. Järven laineet lahden poukamassa hämärän lehdon vieressä öistä soittoaan soittelivat. Sellainen oli se aika, jolloin Lauri Ruona syntyi [– –]. (Rekola 1919, 31.)

Vaikuttaa siltä, että Rekola on saanut innoitusta Sillanpäältä tai Topeliukselta. Tekstiin luonnonkuvaus saattaa toki sisältää tietoisin viittauksen klassisiin sankaritarinoihin, ovathan syntymäpaikka ja sen luonto kuuluneet aina kansallissankarista kertovien tarinoiden peruskuvitukseen. Muistettakoon myös, ettei antiikin maailmassa yksikään merkittävä hallitsija eikä sankari voinut syntyä tai kuolla ilman luonnossa näkyvää ennettä. (Ks. esim. Litzen 2009, 179–188.) Rauman seminaarin *Sankarivainajat*-erikoisnumeron kirjoittajat olivat tuskin lukeneet muistojulkaisua *Kajaanin seminaarin osanotosta vapaustaisteluun 1918*, mutta vastaavat tekstit olivat heille varmaankin tuttuja. Ragnar Lätti, Antti Niemelä ja Jorma Helin aloittavat tekstinsä tapahtumakuvauksella. Helin vie lukijansa aluksi siihen kohtalokkaaseen iltaan, jolloin Salokannel sai kutsun:

Oli lokakuun ilta. Sadevesi valui pitkin ikkunalasia haarautuen kuten joet useampaan suuntaan. Istuin yksin hämärässä huoneessa ja tuijotin ulos. Olo tuntui tavattoman raskaalta. Menneitten päivien tapahtumat olivat panneet kaiken ylösalaisin. (Helin 1941.)

On kuin koko luonto olisi virittäytynyt suremaan sankarin – ja koko Suomen – tulevaa kohtaloa. Tuskinpa Helin kuitenkaan tuota perinnettä suoranaisesti tiedosti, vaan oli löytänyt esikuvan lukemastaan kirjallisuudesta – esimerkiksi Edward Bulwer-Lyttonin *Paul Clifford* -teoksesta, joka alkaa sanoilla "oli synkkä ja myrskyinen yö" – tai koulun ainekirjoituksista.

Oppilaitosten sankarivainajat velvoittavat tulevia polvia

Sisällissodan jälkeen kiinnitettiin monen oppilaitoksen, kansalaisopiston, maamiesseurantalon, nuorisoseurantalon, yrityksen pääkonttorin ja suojeluskuntatalon seinään valkoisten puolella kaatuneiden nimiä sisältänyt marmoritaulu. Monet yhteisöt tuottivat myös muistokirjoituksen kaatuneista jäsenistään. Tällaisia muistokirjoituksia herättiin kokoamaan lopulta myös punaisten puolelta, mutta julkinen muistaminen rajoittui pitkään vain voittajien kaatuneisiin. Kalle Pakarinen on osuvasti huomauttanut, että nimitaulut ja muistokirjoitusten henkilökuvaukset kohottavat sisällissodan valkoiset sankarivainajat uuden sukupolven tietoisuuteen esitellen heidät esikuvallisina yhteisönsä edustajina (Pakarinen 2008, 93). Oppilaitoksissa ja muissa yhteisöissä harjoitetun kaatuneiden rituaalinomainen muistamisen tavoitteena oli kohottaa vainajat yhteisön ikuisiksi kunniajäseniksi. Nämä kunniajäsenet muistetaan yhteiskoululaisina, lyseolaisina, maamiesseuran jäsenenä tai vaikkapa seminaarilaisina. Oppilaitosten ja yhteisöjen sankarivainajien muistamisen yhteydessä korostettiin sitä, kuinka aiemmat jäsenet ovat itsensä unohtaen osoittaneet uhrimieltä. Tällaiset puheet yleistyivät talvisodan alla. (Ks. esim. Komulainen 2002, 136; Pakarinen 2008, 93.)

Sisällissodan jälkeen voittajapuolen kirjoittamat muistokirjoitukset ovat varsin suorasu-kaisia. Hyvänä esimerkkinä tästä on Kajaanin seminaarin lehtorin P. S. Vuoriston kokoama Muistojulkaisu *Kajaanin seminaarin osanotosta vapaustaistelumme 1918*. Vihkonen sisältää neljä nekrologia, viisi taistelukuvausta ja lyhyen johdannon, jossa kerrotaan Kajaanin seminaarin suojeluskunnan perustamisesta ja seminaarilaisten sotataipaleesta. Kirjasein johdanto, joka on saanut otsikon "Yhtenä miehenä ylös!", lienee lehtori Vuoriston käsialaa. Hän kuvaa tekstissään syksyn 1917 tunnelmia seminaarilla paljon puhuvin sanankääntein: "Maa rosvoista puhtaaksi, olivatpa ne sitten omia tai vieraita! Kuolema petteille ja murhamiehille!" (Vuoristo 1919, 3.) Vuoristo kuvaa, kuinka seminaarin opettajien ja oppilaiden yhdessä perustama suojeluskunta "puhdisti" ensiksi läheisen työväentalon ja jatkoi siitä sitten kaupunkiin, maakuntaan ja kauemminkin. Kajaanin sissirykmentti, jonka rungon seminaarilaiset muodostivat, otti osaa mm. Kuopion, Varkauden, Mäntyharjun, Mouhun ja Viipurin taisteluihin. Kajaanin "puhdistamisesta", Huruslahden arpajaisista (johon Kajaanin sissit eivät ilmeisesti osallistuneet) ja Viipurin valtauksista on viime vuosina tehdyn tutkimuksen avulla muodostettu varsin ikävä, ja valkoisten kannalta vähemmän mairitteleva kuva (ks. esimerkiksi Tikka 2006, Tikka 2008). Sisällissodan muiston säilyttämistä tutkinut Aapo Roselius on havainnut, että muisteluperinnettä leimaavat kaksi ristiriitaista käsitelytapaa: Yhtäältä sodan aikana ja pian sen jälkeen sota esitettiin korostaen yhteiskunnallista kiistaa, vastustajan epärehellisyyttä ja epäisänmaallisuutta. Toisaalta viimeistään 1930 alkoi vallalle päästä kansallista eheytymistä rakentavat tulkinnat. (Roselius 2010, 28–29.) Vuoriston kirjoittaessa Kajaanin sissien uljaasta sotataipaleesta, ei ollut vielä tullut aika

epäillä omien aseiden puhtautta. *Ateenalaisten laulun* hengessä hän totesi, että: "Missä vaara oli suurin, siellä seminaarin suojeluskuntakin aina oli mukana. [--] Neljä uljainta heistä saavutti sankarikuolemankin. [He] kruunasivat nuoren vapautemme kuolemallaan." (Vuoristo 1919, 3–4.)

Kajaanin seminaarin kaatuneista kirjoitetut nekrologit näyttävät noudattavan yhteistä kaavaa, vaikka kirjoittajia on useita. Jokainen teksti sisältää kuusi osaa: 1) sankarin kotiseutu, 2) sankarin koti ja perhe 3) sankari osoittaa jo lapsena olevansa erityinen 4) sankari rakastaa opiskelua ja kansakoulua 5) sankari on hyvä urheilija/musikaalisesti lahjakas 6) sankarilla on unelma joka ei saanut toteutua. Myös Kalle Pakarinen on havainnut nekrologeissa rakenteellisia ja temaattisia yhteneväisyyksiä. Hän analysoi pro gradu -tutkielmaansa kahdeksan sisällissodassa kaatuneen Tyrvään yhteiskoulun oppilaan muistokirjoitusta, ja löysi niistä seuraavat eri kirjoittajien tekstejä yhdistävät teemat: 1) vainajan rakkaus omaan kotiin ja perheeseen 2) rakkaus kotiseutuun ja isänmaahan 3) reippaus 4) hyvät harrastukset, muun muassa musiikki ja urheilu ja 5) aktiivisuus. Teksteissä toistuu hautapuheista tuttu vainajan puhuttelu, jossa oppilaitoksen edustaja vakuuttaa että sankarit tulevat säilymään jälkipolvien velvoittavina esikuvina. (Pakarinen 2008, 92–93.)

Edellä puheena olleet Tyrvään lyseon sekä Kajaanin ja Rauman seminaarien muistokirjat eivät siis ole ainutlaatuisia ilmiöitä, vaan sisällissodan jälkeen moni oppilaitos ja yhdistys ja yhteisö tuotti vastaavia julkaisuja. Elämäkertakokoelmista laajin ja tyyliältään luultavasti oman genrensä huipentuma on Elsa Heporaudan toimittama kolmiosainen teossarja *Sankaripoikia: vapaussodassamme kaatuneiden alaikäisten muistoksi* (ilm. 1918–1919). Kirja sisältää 110:n alle 21-vuotiaana kaatuneen lapsen elämäkerran. Kirjoittajien joukossa on lasten entisiä opettajia, tunnettuja kirjailijoita ja yhteiskunnallisia vaikuttajia kuten Anni Swan, Ilmari Kianto, Urho Kekkonen ja Aarne Sihvo. Ilona Kempainen on tarkastellut *Sankaripoikia*-teossarjaa kattavasti *Historian tietosanomissa*. Hän toteaa artikkelinsa lopussa osuvasti, että "[s]isällissodan jälkeisestä Suomesta kertoo paljon se, että tällaisia lasten ja nuorten kohtaloita kerrottiin sankaritarinoina, ei suinkaan todisteina sodan mielettömyydestä" (Kempainen 2010). Kirjastotietokantojen perusteella voidaan päätellä, että sankarivainajien elämäkertakokoelmat tunteeseen vetoavine kuvauksineen kuuluvat enemmän sisällissodan kuin talvisodan kontekstiin, joskin kyse on samasta perinteestä ja samasta muistamisen kulttuurista. Tätä kulttuuria hyödynnettiin oppilaitoksissa rakennettaessa oppilaissa isänmaallista henkeä ja uhrimentaliteettia.

Rauman seminaarin sankarit

Sisällissodan jälkeen valkoiset vahvistivat kansakunnan yhtenäisyyden ja sodan oikeutuksen myyttiä julkaisemalla sodassa kuolleiden sankarien elämäkertoja. Samaa perinnettä jatkettiin – joskaan ei samassa laajuudessa kuin ennen – myös talvisodan päätyttyä. Rauman seminaarin toverikunta menetti 1939–1940 kolme jäsentään, kaikki seminaarin toiselta luokalta. Niinpä ei ole yllättävää, että yhdistys päätti julkaista oppilastoverien muistokirjoitukset omassa lehdessään. Tutkimuksen avainhenkilöstä, Martti Volmari Salokanteleesta on tuossa julkaisussa kolme erillistä tekstiä. Tämän lisäksi hänestä löytyy vielä kaksi muutakin muistokirjoitusta, joista toinen on "kaavan mukainen" ja toinen vapaamuotoinen. Yhteensä Salokanteleesta on siis saatavilla viisi erilaista kuvausta, joista neljän kirjoittajat ovat yksilöitä.

Rauman seminaarin toverikunnan julkaiseman Jussi-lehden erikoisnumeron kansi ja sisäsivu.

Jussi-lehden sankarivainajia käsittelevää erikoisnumeroa ilmestyi luultavasti 13.3.1941 vain yksi kappale. Sen tekstit on koottu liimaamalla koneella kirjoitettuja liuskoja suurikoiselle pahville. Kansikuva on käsin maalattu. Kuten Anton Gustafsson on opiskelijalehtiä käsittelevässä tutkielmassaan huomauttanut, oli vastaava toimitustapa tuolloin tyypillinen sekä Rauman että Kajaanin seminaareissa julkaistuille opiskelijalehdille (Gustafsson 2008, 34). *Jussi*-lehden toimittajat oli tapana valita toisen vuosikurssin oppilaiden keskuudesta (Gustafsson 2008, 32–33). Tässäkin tapauksessa meneteltiin samalla tavoin, ja *Sankarivainajat*-erikoisnumeron toimituskunta koostuu Salokanteleen toisen luokan kurssitovereista. Toimittajat Pentti Halonen, Matti Kallinen, Aimo Muotinen ja Huoti Koski kokosivat julkaistavat artikkelit, mutta eivät nähtävästi kirjoittaneet lehteen omia tekstejä, sillä toimituskunnan jäsenten nimet eivät sovi artikkeleiden lopussa esiintyviin nimikirjaimiin. Arvelujen varassa on myös se, ketkä ovat kirjoittaneet lehdessä ilmestyneet Salokanteleen muistokirjoitukset. Kaksi teksteistä on otsikoitu "Luokkatoverin muistolle". Toisen kirjoittajana on nimimerkki "A. N." ja toisen "R. L.". Kummatkin nimikirjaimet esiintyvät vain kerran Salokanteleen kurssitoverien joukossa. Vaikuttaa todennäköiseltä, että A. N. on Antti Niemelä ja R. L. Ragnar Lähti. Kolmannen kirjoituksen "Sankaritoverin muisto" perässä on nimikirjaimet J. H. Jälleen tutkijaa onnistaa, sillä myös nuo nimikirjaimet sopivat vain yhteen seminaarin ensimmäisen vuosiluokan oppilaaseen, Jorma Heliniin. Mainittuihin muistokirjoituksiin viitataan tästä lähtien epäilyllin kirjoittajansa sukunimellä. Tekstit ovat noin puolentoista konekirjoitussivun mittaisia; Niemelän laatima nekrologi sisältää 528 sanaa (4 524 merkkiä), Helinin 499 ja Lätin 433 sanaa.

Neljäs Salokanteleen nekrologi on ilmestynyt Rauman seminaarin toverikunnan vuonna 1941 julkaisemassa Muistojulkaisussa 1939–1940. Tuo teksti on hyvin tiivis (43 sanaa), muistokirjoituksille tyypillisesti fraasinomainen ja sisällöltään virheellinen. Huoti Koski kertoo ohimennen myös Volmari Salokanteleesta kirjoitelmassaan "Me saimme kenttäpostia heiltä". Koski kuului toverikunnan *Sankarivainajat*-lehden toimituskuntaan, ja näyttää tienneen Salokanteleen taustoista asioita, joita ei muistokirjoituksissa voinut suoraan sanoa. Tekstissä käytetyt hienotunteiset ilmaisut jättävät tutkijalle paljon kysymyksiä auki. Kosken teksti on siis viides Salokanteleesta kertova muistokirjoitus.

Salokanteleen muistokirjoitukset eivät ole ainoita *Jussin* erikoisnumerossa olevia tekstejä. Lehdessä on lyhyt muistokirjoitus Kuokkasesta, rintamalla kaatuneesta seminaarin historianopettajasta ja sairaskohtaukseen menehtyneestä seminaarin soitonopettaja Kesälahdesta. Taistelussa kaatuneesta Timo Vihervaarasta laaditut nekrologit (3 kpl) sopivat hyvin tässä tutkimuksessa kuvattuun muistokirjoitusten perinteeseen. Vihervaaraa muistellaan selvästi aidolla kaipauksella. Sama sävy on Huoti Kosken Vihervaaraa käsittelevässä muistelmassa "Me saimme Kenttäpostia heiltä" (Koski 1941, 70–71) ja Jaakko Kososen laatimassa tuokiokuvassa "Miehet lähtevät" (Kosonen 1941, 111). Kolmannesta talvisodassa kaatuneesta oppilastoverista Selim Satamosta ei ole kuin yksi nekrologi *Jussin* erikoisnumerossa (1941). Tuo teksti on entisen "kämpäkaverin" kirjoittama, tyypillinen ja ylläkytön.

Muisteluaineiston lisäksi tässä tutkimuksessa hyödynnetään pientä asiakirja-aineistoa. Aineistoon kuuluu kaksi virkatodistusta (Ekhv & Rkhv), kaksi Martti Volmari Salokanteleen koulutodistusta Rauman yhteislyseosta, lääkärintodistus, hänen hakemuksensa Rauman seminaariin ja Rauman seminaarin nimikirja. Salokanteleen nimeä ei löytynyt Rauman Suojeluskunnan Valakirjasta, joten tuota asiakirjaa käytettiin lähinnä poissulkevassa merkityksessä. Valakirja on tunnetusti puutteellinen, mutta tarkempaa jäsenluetteloa ei ole säilynyt. Salokanteleen kaatumista Viipurinlahdella ei selvitetty sotapäiväkirjasta, sillä hänen kaatumisensa kontekstin tunteminen ei ole tämän tutkimuksen kannalta olennaista. Aineiston puutteena voi pitää myös sitä, että Martti Salokanteleen perheen kohtaloa ei ole voitu selvittää asiakirjojen puuttuessa. Aineistossa on viitteitä siihen, että Martti Salokannel olisi joutunut elämään osan lapsuuttaan sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Rauman kaupungin köyhäinhuoltolautakunnan tai lastensuojelulautakunnan asiakirjoista ei ole löytynyt tukea tälle arvelulle. Suomen seminaarien toimintakertomuksissa on kuvattu lyhyesti seminaarien yhteydessä toimineiden kerhojen ja yhdistysten toimintaa. Eri seminaarien toimintakertomukset poikkeavat toisistaan sisällön yksityiskohtaisuudeltaan, vaikka niiden periaatteessa olisikin pitänyt noudattaa samaa kaavaa.

Salokannel muistokirjoitustensa kuvaamana

Salokanteleen muistokirjoituksissa on genrelle tyypillisiä piirteitä ja asiayhteyteen kuuluvaa retoriikkaa. Esimerkiksi Lätti ja Niemelä viittaavat teksteissään Salokanteleen antamaan uhriin ja muiston säilyttämisen velvollisuuteen. Lätin kirjoittama teksti päättyy:

Kaikkensa hän antoi isänmaalleen. Hän on nyt poissa joukostamme – ainaaksi hän on meidän jättänyt – Mutta hänen muistonsa elää. (Lätti 1941.)

Niemelä puolestaan lopettaa kirjoituksensa tuttuun fraasiin: "Ja kalliin hinnan nuoren elämänsä, hän uhrasikin isänmaan hyväksi kaatumalla [– –]". (Niemelä 1941.) Sankaruuden diskurssi ei yllätä, kun kyseessä on talvisodassa kaatuneen muistokirjoitus. Se, että vastaa-

va sisältö puuttuu Helinin tekstistä, on sen sijaan huomionarvoista. Helin päättää muistokirjoituksensa varsin karusti toteamalla, että:

Volmari on pois. Ei ole nyt ketään, joka kävisi kertomassa hauskoja murrejutuja "Rauma giälell". Muisto näistä ja niiden kertojasta on. Ja se muisto säilyy. (Helin 1941.)

Tämä katkelma on hieman hämmentävä. Oliko Helinin tarkoitus todellakin sanoa, että Salokanteleen muisto säilyy hauskojen juttujen kertojana? Ilmeisesti ei. Näin jyrkkää tulkintaa vastaan puhuu kaksi seikkaa: kappaleen lauserakenne kertoo kirjoittajan tottumattomuudesta, ja tekstikokonaisuus pyrkimyksestä vakuuttaa lukija siitä, että Salokannel oli kaikesta huolimatta kunnan poika – vaikka olikin antanut itsestään väärän vaikutelman seminaarissa. Hylätessään perinteisen fraseologian on nuori ja selvästi kokematon kirjoittaja kenties tavoitellut autenttista ja henkilökohtaista sävyä. Toinen huomiota herättävä seikka teksteissä on, että Helin, Niemelä ja Lätti eivät mainitse mitään vainajan suhteesta kotiin ja isänmaahan. Salokanteleen raumalaisuus ilmenee teksteistä, mutta ei kotiseuturakkauden valossa, vaan lähinnä huvittuneessa sävyssä:

Syntyjään raumalainen kun oli, jaaritteli hän Rauman murteella mitä tahansa. Yleensä hän aina käytti Rauman murretta tavallisessa keskustelussa. Mutta toisinaan hän tunnillakin eksi kirjakielestä ja tällöin sai huvittavalla jaarituksellaan yleistä hilpeyttä kuulijoiden keskuudessa. (Lätti 1941.)

Sekä Lätti että Helin nostavat esiin Salokanteleen murteellisen puhutavan, mikä on hieman yllättävää, sillä olihan Lätti itsekin raumalainen. Eikö juuri hänen pitäisi olla niin tottunut kuulemaan ympärillään "rauman giält", ettei pitäisi sitä edes mainitsemisen arvoisena? Salokanteleen murrejutut olivat hauskoja eri tavalla kuin Lätti ja Helin antavat teksteissään ymmärtää. Samaan aikaan kun jutuille naurettiin, saatettiin murteellista puhutapaa pitää osoituksena epäkelvopoisuudesta, toiseudesta. Katkelman sisin sanoma lienee: hän erottui joukosta epäsopivalla tavalla. Tulevien kansakoulunopettajien piti pystyä puhumaan hyvää yleiskieltä – aivan samalla tavalla kuin heidän tuli osata kirjoittaa kaunista käsiälää, pukeutua asianmukaisesti harjoitteluun ja laulaa nuotilleen. Murreilmaisujen käyttämisestä opetusharjoittelussa huomauteltiin Raumalla vielä 1990-luvun alussa, ja vahvaa murretta puhuville opiskelijoille annettiin heidän puhutapaansa viittaavia lempinimiä (tämän kirjoittajan muistikuvan mukaan). Puhutapa, pukeutuminen ja käsiälä miellettiin opettajahabitukseen kuuluviksi koulutuksen ulkoisiksi merkeiksi. Risto Rinne on osoittanut mallikansalaisuutta käsittelevässä tutkimuksessaan, että Salokanteleen opiskeluaika (1938–1939) kuuluu Suomen itsenäistymisestä alkaneeseen ja 1950-luvun loppuun kestäneeseen jaksoon, jolloin keskeisiä opettajahyveitä olivat puhdasmaineisuus, ruumiinterveys ja säännöllisyys sekä musikaalisuus (Rinne 1986, 205). Ei siis ole sattumaa, että kaikki mainitut hyveet esiintyvät Salokanteleen muistokirjoituksissa. Lätti kertoo:

*"Volu", oli keskikokoinen, jäntevä, ruskeatukkainen poika joka monipuolisena urheilijana pystyi antamaan lujaa vastusta monelle "tekijämiehellekin" [– –]
"Volu" oli hyvä "trokanheiluttaja" ja hänen antamansa viulusoolot ennen tunninkin alkua olivat sangen suosittuja. (Lätti 1941.)*

Salokannel oli kelpo urheilija ja pystyvä viulisti, vaikka ilmaus "trokanheiluttaja" voidaankin tulkita hieman vähätteleväksi. Aivan aloittelija ei Salokannel viulistina ollut, sillä hänen kerrotaan kyenneen soittamaan Mendelssohnin viulukonserttoa (Lätti 1941). Rauman yhteislyseon kuudennelta luokalta 1935 saamassaan erotodistuksessa Salokanteleella oli

yhdeksän sekä laulusta että voimistelusta, kaunokirjoituksessa oli kymppi (Salokanteleen oppilashakemus Rauman seminaariin, Tma). Silti Lätti kertoo jälleen vähättelevään sävyyn, että "Volu" pystyi antamaan vastusta monelle tekijämiehelle – tähän implikoi, ettei hän kuitenkaan ollut varsinainen tekijämies. Lätin tekstissä esiintyvät sanat "keskikokoinen" ja "jäntevä" viittaavat säännöllisyyden ja normaaliuden ihanteisiin. 1920-luvun kuluessa omaksutun modernin kasvatusajattelun mukaan poikkeavuus on poikkeusta elämästä itseltään. Sen nähtiin olevan "ristiriitaa luonnon kanssa" eli "kieroon kasvamista". Keskimääräisestä normaalista poikkeamisen arveltiin olevan poikkeamista luonnon säännönmukaisuudesta. (Ojakangas 1997, 150–160; 170–178.) Tätä taustaa vasten tuntuu hämmäntävältä lukea Lätin kuvausta Salokanteleen kävelytyylistä:

Käynnistä hänet heti tunsin pitemmänkin matkan päästä. Hän nimittäin käveli huojuen, aivan kuin vanhat ja kokeneet merimiehet, jotka vuosikautia ovat meriä kyntäneet. Ei hän kuitenkaan ollut "seilannut" valtamerillä, mutta ehkä sitä useammin "Turun ja Åbon väliä". Jos hänelle huomautti tästä kävelytavasta, sai vastauksen: "Mnuul o semse kleinise polve, ettei ne taiv". (Lätti 1941.)

Salokanteleelle huomauteltiin hänen kävelytyylistään ja naureskeltiin hänen tavalleen puhua. Lätti ja Helin eivät selvästikään pitäneet tällaista huomauttelemista mitenkään kummallisena asiana, eikä sitä tarvinnut selitellä luokkakavereille. Järjestelmällinen pilkanteko onkin hyvin helppoa naamioida harmittomaksi huumoriksi, mistä kohteeksi joutunut ei saisi pahastua. Harvemmin tällaista tekstiä kuitenkaan muistokirjoituksissa tapaa. Salokanteleen olemuksen ja puhetyylin nostaminen esiin on vertaisryhmälle suunnattu muistutus siitä, miksi vainaja ei kuulunut (aluksi) joukkoon. Sekä Lätti että Helin näyttävät silti tienneen, että tässä oli kyse muusta kuin satunnaisesta huulenheimosta. Helin todistaa tekstissään useaan kertaan, että Salokannel oli reilu ja seurallinen kaveri, vaikka hänestä saattoikin saada helposti toisen kuvan (Helin 1941). Lätti kuittaa asian toteamalla, ettei tiedä miksi "Volu" joutui luokkatovereidensa "jonkinlaisen painostuksen ja pilanteon kohteeksi" (Lätti 1941). Tämä lausunto on kiintoisa, sillä Niemelä osoittaa tekstissään, että kaikki tiesivät tilanteen ja kaikki hyväksyivät sen:

[– –] jokainen [alkoi] pitää kunnia-asianaan nälväistä häntä aina jotakin sopivassa tilaisuudessa. Moninaisten pisto- ja pilapuheiden lisäksi muutamat yrittivät vielä aineissaankin oikein kunnostautua tällä asialla, saaden tietenkin yleisen hyväksynnän osakseen. Eikä tämä rajoittunut ainoastaan oman luokkamme piiriin, vaan jopa arvoisat vanhatkin sekaantuivat asioihimme, ja eräät korkeat toimenhaltijat ja viskaalit ottivat asiakseen puhua Salokanteleelle silloin tällöin noin vain ex tempore. – Luultiin, että täten päästäisiin jonkinmoiseen tulokseen, mutta kävikin päinvastoin. (Niemelä 1941.)

Niemelä jättää selvästi harkiten täsmentämättä, keitä hän tarkoittaa ilmaisulla "korkeat toimenhaltijat ja viskaalit". Kyse lienee Rauman seminaarin toverikunnan aktiiveista sekä kerhojen puheenjohtajista ja sihteereistä. Ironista kyllä, nuo samat henkilöt muodostivat *Sanakarivainajat*-erikoisnumeron toimituskunnan. On myös mahdollista, että Salokanteleen painostamiseen on voinut osallistua myös opettajakuntaa. Ei ole aivan tavatonta, että kiusaamiselle saadaan opettajakunnan tai yrityksen johdin sanaton hyväksyntä. Tähän epäilyyn palataan jäljempänä tässä artikkelissa.

Huumoriksi naamioitu vähättely ja alistaminen ovat koulukiusaamiselle tyypillisiä piirteitä, mutta niitä käytetään sosiaalisen kontrollin keinona yleisesti myös muissa yhtei-

söissä. Evolutionismin paluuta sosiologiaan tutkinut Janne Kivivuori havaitsi tiedeyhteisön harjoittavan epävirallista sosiaalista kontrollia toisinajattelijoiksi leimattuihin jäseniinsä. Hänen havaintojensa mukaan tiedeyhteisö kontrollikeinoina käytetään muun muassa naureskelua ja ihmettelyä ensireaktion, toistuvaa vitsailua (annetaan loukkaava haukkumanimi millä identifioidaan kontrollin kohteeksi joutunut, viestitetään muille kenelle pitää nauraa), yhteisön ulkopuolelle sulkemista (ei puhuta, ei tervehditä tavattaessa). (Kivivuori 2007, 179–181.)

Myös koulukiusaamiseen liittyy olennaisesti kohteen poissulkeminen sosiaalisissa tilanteissa. Kiusattua oppilasta ei oteta mukaan välituntileikkeihin tai hänelle ei edes haluta puhua (ks. esimerkiksi Lämsä 2009, 62–64; Anon. 2011). Luokka lopetti puhumisen Salokanteleelle, kuten Niemelä kertoo:

Näin päädyttiin siihen, että tunnilla oltiin yhdessä, mutta välitunneilla ja muina vapaa-aikoina ei Salokannelta nähty toisten seurassa. (Niemelä 1941.)

On varsin outoa, etteivät Helin, Koski tai Lätti mainitse mitään tällaista. Helin ja Koski tosin valittelevat teksteissään, ettei Salokannel hyväksynyt ketään helposti kaverikseen, ja jäi siksi oudoksi monille luokkatovereilleen. Tämä piti luultavasti paikkansa – kuten jäljempänä tullaan näkemään, mutta se ei poista kiusaamisen olemassaoloa. Hyvin tyypillistä kiusaamistapauksille nimittäin on, että osalliset eivät tunnista rooliaan kiusaajina. Asiaan kuuluu myös, että marginaaliin joutumista pidetään suurelta osin uhrin omana syynä. Lätti, Koski ja Helin antavatkin sellaisen kuvan, että Salokannel eristäytyi itse. Niemelä kertoo, että kyseessä oli eristäminen. Hän antaa myös vihjeen ristiriidan perimmäisestä syytä sanoessaan, että Volmarissa on "jotakin originellia":

Tänne Raumalle tultuamme ja opittuamme tuntemaan toisemme ainakin noin pintapuolisesti, suhtautui moni Salokanteleeseen varmaankin hyvin sekavin tuntein. Kieltämättä hänessä olikin jotakin originellia, mikä erottautuen joukosta antoi aiheita moniin arveluihin. Tämä luonnollisestikaan ei ollut omiaan meitä lähentämään, vaan luokka, ajattelematta asioita sen tarkemmin, antoi Salokanteleen selvästi huomata, että häntä pidettiin luokkamme piiriin aivan sopimattomana. (Niemelä 1941.)

Niemelän pitää itseään ja luokkaansa syypäänä Salokanteleen eristämiseen, ja katuu sitä katkerasti muistokirjoituksessaan. Muiden kirjoittajien tavoin oli hänkin pohtinut syitä siihen, miksi luokka valitsi kohteekseen juuri Salokanteleen. Viidestä nekrologista neljässä kerrotaan, ettei "Volun" ollut helppo luottaa muihin ihmisiin. Ehkä hän oli ujo. Ehkä hänen sosiaaliset taitonsa olivat sillä tavalla heikkoja, että hänen oli vaikea sopeutua ryhmään ja toimia sen sääntöjen mukaisesti. Lätin mielestä Salokannel oli "oikein mukava toveri, aina hilpeä ja sanavalmis" (Lätti 1941). Koski toteaa arvoituksellisesti, että "[–] hän esiintyi itseensä sulkeutuneesti ja välinpitämättömästi yhteisiin asioihin. Mutta lähemmin tultua Volmari Salokanteleen tuttavaksi huomasikin, että syvällä kuoren sisällä oli herkkää ja avoimielistä. Sieltä löytyi sellaista, mitä muualta harvoin tapaa." (Koski 1941, 73.) Helinin käsityksen mukaan "Volmari oli rattoisa seuranyhtymän johtaja. Aina lystikäs hymy huulilla hän juttelei milloin mistäkin asiasta. hänellä oli ihmeellinen kyky suhtautua tavallisiinkin arkipäiväisiin asioihin huumorintajuisesti." (Helin 1941.) Virallinen biografi oli päätyntä käyttämään standardikaavaa kertoessaan, että Salokannel "oli vaatimaton ja hiljainen sekä hyvin pidetty toverien keskuudessa" (Anon. 1941, 52). Tuo kuvaus ei – kuten moni lukija on jo arvannut – pitänyt aivan paikkaansa. Virallisen muistokirjoituksen valheellisuus ei tietenkään yllätä. Muistokirjoituksissa ei ole tarkoitus olla rehellisiä. Tätä taustaa vasten näyttävät oppilasto-

verien laatimat tekstit eriskummallisilta. Niissä kerrotaan asioita, joita ei yleensä muistokirjoituksissa tapaa. Isänmaansa puolesta kaatunutta sankaria ei ole tapana arvostella. Laati-
missaan muistosanoissa Lätti, Helin ja Koski näyttävät puolustautuvan jotakin sellaista syytöstä vastaan, mitä tekstissä ei kuitenkaan suoraan sanota. Sitä vastoin Niemelän teksti on sekä anteeksipyyntö että itsekriittinen syytös.

Ennen kuin syvennymme tarkastelemaan Salokanteleen kiusaamisen ja eristämisen laukaisseita tapahtumia, on luotava lyhyt silmäys Rauman seminaarissa harjoitettuun sosiaali-
seen kontrolliin ja oppilasryhmän moraalijärjestykseen. Ajatuksena on, että ryhmä ylläpitää moraalijärjestyksestä sosiaalisen kontrollin avulla.

Rauman seminaarin oppilaiden moraalijärjestys ja sosiaalinen kontrolli

Ryhmän moraalijärjestys määrittelee, mitkä asiat ovat hyväksytyjä ja mitkä eivät, mikä on normaalia ja hyvää, mikä paheksuttavaa. Se kertoo, mitä pilkata, mitä kaihtaa, mille nauraa. Airi Hirvonen on todennut Ylijoen tutkimuksiin viitaten, että: "[– –] moraalijärjestys merkitsee yhteisössä tapahtuvaa hyväksyttävien menettelytapojen erottelua, johon liittyy julkisesti osoitettava hyväksyntä ja kunnioitus tai vaihtoehtoisesti halveksunta. Moraalijärjestys tarjoaa peruslähtökohdat, joiden rajoissa oppiaineen piirissä toimitaan ja joiden pohjalta opiskelijat voivat rakentaa identiteettiään." (Hirvonen 2003; ks. myös Ylijoki 1998, 138–139.) Ylijoki puolestaan on lainannut moraalijärjestyksen käsitteen brittitutkija Rom Harrélta, joka esitteli ajatuksen teoksissaan *Identity Projects* (1983) ja *Personal Being* (1983). Harré ei tietenkään ollut ensimmäinen tutkija joka kiinnitti huomiota siihen, että arvot ja normit yhdistävät ja erottavat ryhmiä. Olihan esimerkiksi jo Edward Westermarck todennut, että arvot ja normit voivat olla ryhmän rakennetekijöitä. Harrén näkökulma ei ole antropologinen, vaan psykologinen; moraalijärjestys on osa minäkuvan muotoutumista selittävää teoriaa (psykologisen avaruuden malli). Hänen esittämänsä näkemyksen mukaan ihmisten minäkuva on uskomusjärjestelmä, joka rakentuu sosiaalisen identiteetin (saman-kaltaisuus) ja persoonallisen identiteetin (yksilöllisyys kollektiivissa) yhteisvaikutuksesta. Yhteisön moraalijärjestys asettaa rajat yksilöllisen identiteetin julkisille ilmaisuille. Omasa juhla kirjassaan ilmestyneessä artikkelissaan "Exploring Human Umwelt" Harré on todennut, että moraalijärjestyksen piiriin kuuluu kaikki mikä tietyn kulttuurin piirissä on arvokasta ja mikä halveksittavaa (Harré 1990, 346).

Sosiaalinen kontrolli kuuluu sosiologian peruskäsitteisiin. Sillä viitataan ajatukseen, että ympäristö valvoo ihmisen käyttäytymistä ja ohjaa heitä toimimaan rooliodotusten, esimerkiksi juuri moraalijärjestyksen mukaisesti. Knut Pipping osoitti klassikoksi muodostuneessa väitöskirjassaan, että pienisyhteisöillä on omat norminsa, joita se soveltaa eri tavalla ryhmän ulkopuolisiin (Pipping 1978). Salokanteletta paheksuttiin asiasta, mikä saattoi olla muille oppilaille hyväksytyä. Kuten aiemmin on jo ollut puhetta, hänen puhetapaansa ja ulkoista esiintymistään valvottiin. Liikkumisessa ei ollut todellisuudessa mitään huomautettavaa, ainakaan jos uskoo Rauman kaupunginlääkäriin antaa lääkarintodistusta. Tällainen todistus oli toimitettava hakupapereiden joukossa seminaariin pyrittäessä. Osoitus moraalijärjestyksen valvomisesta on kahdessa muistokirjoituksessa mainittu niin sanottu maatalousharjoittelujuttu. Tässä tapauksessa luokka suhtautui koulupinnaukseen tekopyhästi moralisoiden, vaikka kaikki tiesivät samanlaisen toimintatavan olevan yleinen käytäntö. Muistokirjoituksissa tapaus kerrotaan muka osoituksena "Volun" huolettomuudesta ja huumorintajusta. Salokannel oli pinnannut kesäopinnoista paiskimalla töitä kaupungin viemäri-
työmaalla eli kuramontussa [3]:

Kun edellisenä syksynä tulimme seminaariin, jouduin Salokanteleen kanssa keskustelemaan kesäisistä maataloustöistä. "Snää ole kai lujast pusken maataloustöit," kysäisin heti kärkeen. "Juu, kaupunki kuramontus!" vastasi "Volu" hilpeästi nauraen. "Ei köyhyys ol ilo vaikk se välist hiukas nauratta," vitsaili hän edelleen ja kertoili sitten kesäisistä puuhailuistaan. "Volu" kertoi, että kun hän eräänä päivänä kurkisteli sieltä montunpohjalta ympärilleen, niin hän näki "Jallun" tarkastelevan näitä kaivantoja. Hänelle tuli kiire aivan montun syvimpään kohtaan, ettei "Jallu" olisi huomannut häntä ja tullut kysymään, miten maataloustyöt luistavat. "juu, ja sitt mnää oli selk köyrys siäll montus ja puski töit ko heik päine. Ja mnää pelkäsi, ett se 'Jallu' tlee katlemas mnuu hommian ja pisti kura lentämä siihe montu parttal, nii ett siihe ei o ollu tleemist." Ilman mitään haastatteli ja hän oli tilanteesta sentään selvinnyt. Tosiasia oli, että hänen täytyi ansaita voidakseen taas jatkaa syksyllä opintojaan. (Lätti 1941.)

Kuramontussa. Vesijohto- ja viemäryömaa Raumalla 1930-luvulla. Rauman museo.

Kertomuksesta nähdään, että Salokanteleen ratkaisu oli herättänyt keskustelua toveripiirissä. Lätti on lisännyt kuvauksen loppuun lieventävän huomautuksen siitä, että pinnaamiselle oli hyvä syy. Vaikka tuo syy – vähävaraisuus – olisikin ollut luokan tiedossa, jätettiin se huomioimatta. Niemelä kertoo:

"En mnää kerinny", sanoi Martti Volmari Salokannel "Jallulle", tämän tiedustellessa syytä maatalousharjoittelun [4] laiminlyömiseen. Tätä seurasi kuitenkin yleinen vieno naurunhyminä, mikä on luokallemme ominaista tämäntapaisissa tilanteissa. Tällaisia tilanteita sattui usein, eikä vähiten Salokanteleen järjestäminä. (Niemelä 1941.)

Tämä katkelma asettaa Lätin tekstin ikävään valoon; hyväntahtoiselta näyttävä naureskelu oli ollut kaikkea muuta. Luokka piti Salokannelta – jos ei nyt aivan pinnarina, niin ainakin "selittäjänä". Kiusaamisen ikiaikaisiin sääntöihin kuuluu, että kiusattua arvostellaan asiasta mikä voi olla täysin sallittua muille (Lämsä 2009, 63). Sama koskee huumoria; naljailu ja piikittely on helppo selittää viattomaksi leikinlaskuksi.

Ryhmän sisäisen moraalijärjestyksen mukaan maatalousharjoittelusta pinnaaminen oli sallittua ja hyväksyttävää, eikä opinnoissa huijaaminen ollutkaan lainkaan tavatonta. Tyyppillisesti harjoittelupaikaksi valittiin tuttavan tai sukulaisen tila, josta oli helppo tehdä asiaa kaupunkiin, eikä töitäkään teetetty vaivaksi asti. Harjoittelijan ilmoittama tila saattoi olla myös täysin mielikuvituksen tuotetta. Epäkohta korjattiin vasta vähän ennen maatalousharjoittelusta luopumista 1950-luvun lopussa, jolloin seminaarin lehtori sai tehtäväkseen vierailulla tiloilla kesällä harjoittelujakson aikana. (Vaahtoranta 1990, 17; 43:00–47:00, ks. myös Vaahtoranta 1990, 18; Jussista maisteriksi 1996, 91) Tämä pinnaamisen salliva sääntö ei nähtävästi koskenut Salokannelta.

Lätin ja Niemelän mainitsema "Jallu" on seminaarin maantiedon, luonnonhistorian ja maatalouden lehtori Vihtori Jalmari Kivenheimo (1889–1994). Hän oli aloittanut Rauman seminaarin opettajana jo vuonna 1920, ja hoiti 1930-luvun lopussa myös seminaarin varajohtajan tehtäviä. Kivenheimosta muistetaan yleensä mainita se, että hän oli saavuttanut joukkuevoimistelussa hopeaa vuoden 1912 Tukholman olympialaisissa. Sen sijaan vähemmälle huomiolle on jäänyt se, että Kivenheimo väitteli tohtoriksi vuonna 1947 aiheenaan metsien aluskasvillisuuteen kuuluvien siemenkasvien juuristot Järvi-Suomen etelä- ja keskiosissa. Muistoalbumit kertovat Kivenheimon olleen hyväntahtoinen opettaja, jolle oli joskus vähän uskallettu naureskellakin (ks. esimerkiksi Ulos maailmaha 2008, 16–18; Laine 1996, 88–89). Kurssijulkaisuissa ja historiikeissa maalailtu kuva raskaasta, mutta päivänpaisteisesta opiskeluajasta täyttää sitä tehtävää mikä tuollaisilla teoksilla on. Sen sijaan yksityisissä kirjeissä ja perheelle tarkoitetuissa muistelmissa on saatettu kertoa suuremmin siitä mitä koulutuksessa tapahtui. Vuonna 1933 Rauman seminaarista valmistunut Valte Lohi kertoo julkaisemattomassa ja päiväämättömässä muistelmassaan (19 s.) varsin suorakäisesti raa'asta koulukulttuurista ja arvomaailmasta:

Opettaja, jolle tehtiin kiusaa oli "lehtori Vihtori" Jalmari Kivenheimo, "Napajallu", "Darvinin puuttuva rengas" y.m. [käsikirjoitukseen on piirretty tähän kohtaan karikatyyri] [– –] Ulkonäkö ei olisi tehnyt häntä vihatuksi, vaan siksi, että hän jakeli hävyttömän huonoja numeroita. Pojat huutelivat "tunkiomaisteri" Jallun jälkeen, kun hän kulki tiellä. Kerran pidettiin luokassamme Jallua kahtena päivänä pahana. Olimme ensin vastauslakossa, joka kerta kun Jallu käänsi hieman päätään syrjään sai hän luokasta kourallisen herneitä silmilleen (Urpo Siren). Lopuksi Tikka [Vilho] haukkui hänet pataluhaksi. Jallu lupasi parantaa tapansa ja – söi sanansa. (Lohi [päiväämätön], 15–16.)

Lohen muistelmä jatkuu kuvauksella oppilaiden kostosta opettajalleen. Keväällä, viimeisenä koulupäivänä, jolloin seminaarille oli todistusten jakoon kutsuttu paljon ulkopuolisia, oli joku laittanut seminaarin käytävällä olevaan vitriiniin kulhollisen hevosentantaa. Lantakassassa oli kaksi pahvilappua joiden teksti viittasi Kivenheimoon. Vitriini oli lukittu ja avain hukattu.

FT Jalmari Kivenheimo (1889–1994). Rauman seminaarin maantiedon, luonnonhistorian ja maatalouden lehtori 1920–1957. Myllymäen Kilta.

Kivenheimon toteuttamaa oppilasarvostelua ja lupauksen pettämistä pidettiin selvästi loukkauksena ryhmän moraalijärjestystä kohtaan. Tällainen moraalijärjestys on tuskin koskaan julkilausuttu, vaan se perustuu jäsenten tekemiin oletuksiin siitä mitä ryhmä – tai heimo – ei hyväksy (ks. Kivivuori 2007, 175; Ylijoki 1998, 138–139). Ei siis ole kovin olennaista, antoiko Kivenheimo epäreiluja arvosanoja, varsinkin kun hän näyttää kohdelleen oppilaitaan tässä suhteessa tasapuolisesti. [5] Huomionarvoista sen sijaan on, että Lohi katsoo opettajansa ansainneen rangaistuksensa rikkoessaan ryhmän moraalijärjestystä – tai oikeudentajua – vastaan. Lohen käsikirjoituksen perusteella näyttää siltä, että opettajalta edellytettiin ominaisuutta, mitä voitaisiin nimittää vaikkapa "reiluudeksi". Reiluus on vaikeasti määriteltävä ominaisuus, ja siksi se sopii hyvin epävirallisen sosiaalisen kontrollin välineeksi. Kurssijulkaisuista päätellen reiluus on oppilaiden yksilöllisyyden arvostamista ja joustavuutta oppilaitoksen säätämien normien suhteen. Reilu opettaja ei esimerkiksi käreytä oppilaita tupakanpoltosta tai kortinpeluusta. [6] Epäreilu opettaja on ennen kaikkea epäoikeudenmukainen, ja yllättävää kyllä, myös epämiehekäs. Lohi, joka itse oli piirikunnallinen painijalupaus, yhdistää käsikirjoituksessaan opettajan ulkomuodon ja olemuksen hänen toimintaansa. Hämmästyttävän tyynesti hän toteaa, että opettajan ulkomuoto olisi annettu anteeksi jos hän olisi antanut parempia arvosanoja. Seminaarin oppilaiden mielestä seminaarin opettajien oli itse ansaittava hyvä kohtelunsa. Tällainen Lohen maalailema arvomaailma antaa varsin toisenlaisen kuvan Rauman seminaarin arkitodellisuudesta kuin muisteluteokset ja Veli Nurmen (1996) laatima historia. Muistettakoon, että opettajien halveksunta ja toisten oppilaiden kiusaaminen eivät ole ainoastaan kansakoulunopettajaseminaareihin liittyvä ilmiö. Opettajaseminaarit muistuttivat vielä 1930-luvulla suljettuja (totaalisia) laitoksia, sillä oppilaat viettivät toistensa kanssa suurimman osan arjestaan. Niinpä niissä pääsi muodostumaan vahva epävirallinen kulttuuri samaan tapaan kuin muissa totaalisissa laitoksissa. Lohen kuvaama asenne epäreiluksi miellettyä seminaarin lehtoria kohtaan on rinnasteinen Pippingin tekemälle havainnolle tutkimansa komppanian miehistön ja aktiiviupseerien välisistä suhteista; miehet halveksivat upseereitaan (Pipping 1947, 94).

Historiikeissa ja kurssijulkaisuissa ei puhuta opettajien tai oppilastoverien halveksunnasta eikä keskinäisestä eripurasta. Tällaisten tekstien tarkoituksena on rakentaa yhteistä kertomusta, tarinaa siitä miten luokka on yhdessä kokenut tielleen sattuneet koettelemukset. Yhdenmukaisuutta murentavat kielletyt tunteet, kuten halveksunta ja ryhmän harjoittama vallankäyttö, on tulkittava yhteisön sisäisiksi käytänteiksi. Opettajien kiusaamisesta kerrotaan muistelmassa yleensä kiertoilmauksin tai huumorin varjolla silloin harvoin, kun koko asiaa edes käsitellään. Oppilastoverien halveksunnasta, piirin ulkopuolelle sulkemisesta vaivataan käytännössä täysin. Voiko Lohen kertomusta väittää pelkäksi yksittäistapaukseksi, jolle ei pidä antaa suurta painoarvoa? Ei, sillä siinä esiintyy häiritsevällä tavalla samoja piirteitä kuin muutamaa vuotta myöhemmin sattuneessa Salokanteleen tapauksessa. Kummassakin on lopulta kyse jonkinlaisesta "reiluuden moraalijärjestyksestä". Kivenhei-

mo leimattiin huonoksi opettajaksi väittämällä häntä epäreiluksi. Lätti tulee antaneeksi huomaamattaan saman arvion Salokanteleesta. Hänen tekstissä on tahatonta ironiaa, kun hän kertoo, kuinka seminaarilaisen tulisi olla suora ja rehti oppilastovereitaan kohtaan:

Vasta myöhemmin tovereiden käsitys Salokanteleesta muuttui. Opittiin ymmärtämään hänen suora ja rehti luonteensa. hän oli toveri, joka sanoi sanottavansa edessä eikä hautonut ja kuiskutellut takanapäin. (Lätti 1941.)

Lätti implikoi kaksi asiaa kirjoittaessaan, kuinka he vasta myöhemmin huomasivat Salokanteleen olevan suora ja rehti: häntä ei aluksi sellaisena pidetty, ja kumpikin ovat arvostettavia ominaisuuksia. Vasta kun Salokannel oli kantanut piinansa yksin, eikä ollut kertonut siitä ulkopuolisille, oli hän näytellyt osansa oikein. Koulukiusaamisen kirjoittamattomien, mutta ikaikaisten sääntöjen mukaan uhri ei saa kertoa kenellekään, mutta kiusaajien pitää levittää sanaa stigman saaneesta oppilaasta. Samat säännöt sallivat kiusaajien osoittaa epäreilua uhriaan kohtaan.

Suoruus ja rehtiys (reiluus) eivät kuitenkaan olleet ainoita oppilashyveitä. Helin korostaa Salokanteleen osoittaneen hyvää huumorintajua (Helin 1941). Saman hyveen on huomannut myös Koski kuvaillessaan toisen sankarivainajan, Selim Satamon luonnetta. On kiintoisaa, että Norman Dixon on huomauttanut huumorintajun olevan sotilasyhteisössä yksi tärkeimmistä ryhmän yhtenäisyyttä rakentavaista ja ylläpitävistä voimista. Hänen tulkintansa mukaan "oikeanlainen" huumorintaju on upseerin uralla merkittävämpi tekijä kuin ammatillinen pätevyys. Toisin sanoen se, mille asialle nauraa, sekä yhdistää että erottaa ihmisiä. (Dixon 1975, 160–167.) Mitään näistä ominaisuuksista ei kuitenkaan mainittu kuvailtaessa Timo Vihervaaran luonnetta, sillä hänen nähtiin nousseen paljon tavallisia hyveitä korkeammalle. Vihervaaran kaatuminen oli kaikille suuri järkytys. Kaipavat ystävät kuvasivat häntä täydelliseksi toveriksi; hän oli ollut rohkea, Jumalaa pelkäävä ja tuntenut uhrautuvaa rakkautta kaikkia lähimmäisiä kohtaan (Koski 1941, 70–71). Sankarivainajan elämän kuvaaminen tahrattomaksi kuuluu olennaisesti genreen, eikä siihen pidä suhtautua kirjaimellisesti. Lukijan on syytä tietää se, mitä nekrologissa ei kerrota (koska kaikki sen tiesivät): Vihervaara oli Toverikunta-aktiivi ja luokkansa vapaaehtoisen (oik. pakollisen) kuoron johtaja (Kertomus Rauman Seminaarin toiminnasta 1938–1939, 17). Kuoronjohtajaksi ei kohotettu ketä hyvänsä. Vain yksi kirjoittajista käytti samaa tyyliä Salokanteleesta kirjoittaessaan. Helin nimittäin huomautti, ehkäpä koettaessaan puhdistaa Salokanteleen mainetta, että hän oli "elämäntavoiltaan [– –] kaikin puolin mallikelpoinen. Siisteys, puhtaat elämäntavat ja täsmällisyys, kaikki nämä ominaisuudet kuuluivat hänelle." (Helin 1941.)

Seminaarin oppilaat edellyttivät toisiltaan samankaltaista arvomaailmaa. Näillä arvoilla ei ollut juurikaan tekemistä opiskelun tai akateemisten ansioiden kanssa. Kriittisyys ja opintoja kohtaan osoitettu aktiivisuus saatettiin nähdä ryhmässä jopa kielteisinä piirteinä. [7] Painostaessaan Salokannelta muottiin ei luokka siis ollut huolissaan hänen opiskelustaan.

Jokainen voi kuvitella, miten hauskaa ja kehittävää tällainen seurustelu on. Ei ole ihme, vaikka opinhalukin menisi sen tien. – Oltuaan ennen hyvä voimistelija ja urheilija sekä myös etevä viulunsoittaja jätti Salokannel nyt kaikki nämä. Eikä sitä sovi ihmetellä. (Niemelä 1941.)

Painostus tuotti tulosta, mutta ei toivotulla tavalla. Salokannel sulkeutui omiin oloihinsa, vaikka tarkoitus oli pakottaa hänet osallistumaan yhteisiin vapaa-ajan harrastuksiin.

Pakolliset vapaaehtoiset harrastukset

Niemelä arvelee laatimassaan muistokirjoituksessaan, että luokan ja Salokanteleen välit rikkoi hänen haluttomuutensa merkitä nimeään yhdistysten listoihin:

Näin jälkeensä ajatellen tuntuu lyhytnäköisyytemme ja typerä asenteemme suorastaan naurettavalta, kun ottaa huomioon, että tähän kaikkeen alkusäyksen antoivat ne lukemattomat yhdistysten nimilistat, joita luokkaamme kertyi lukuvuoden alkaessa. Näissä listoissa ei nimittäkin monessakaan löytynyt Salokanteleen nimeä, kun sen sijaan me muut olimme kiireen vilkkaa kirjoittaneet nimemme melkein jokaiseen, pääasiassa n.s. "ynnäystarkoituksessa". (Niemelä 1941.)

Niemelä ei täsmennä, mistä yhdistyksistä oli kyse. Asia selviää kuitenkin Rauman seminaarin vuosikertomuksesta, johon on kirjattu oppilaitoksessa toimineet kerhot ja yhdistykset eli "vapaa harrastukset". Käsitteellä viitataan siihen, että harrastustoiminta tapahtui oppilaitoksen opetuksen, joskus myös oppilaitoksen ulkopuolella. 1920–1930-luvulla jokaisessa suomenkielisessä seminaareissa toimi toverikunta (oppilasyhdistys), voimistelu- ja urheiluseura, kristillinen yhdistys ja partioseura (tai -kerho). Useammissa seminaareissa kokoontui lisäksi oma raittiusseura sekä vapaaehtoinen iltakuoro ja orkesteri (erotukseksi pakollisesta kuorosta ja orkesterista).

Seminaareissa toimineiden kerhojen, yhdistysten ja harrastuspiirien kirjo vaihteli eri aikoina ja paikoissa riippuen oppilaiden aktiivisuudesta ja kiinnostuksen kohteista. Yhdistysten ja kerhojen määrä kasvoi voimakkaasti 1920–1930-lukujen kuluessa. Nais- ja miesseminaarien sekä ala- ja yläkansakouluseminaarien oppilaiden harrastustoiminta erosivat hieman toisistaan. Hyvän kuvan tapahtuneesta muutoksesta saa tarkastelemalla Rauman seminaarin kerhotoimintaa. Lukuvuosina 1921–1926 seminaarissa toimi vain neljä yhdistystä tai kerhoa: toverikunta, kristillinen yhdistys, voimistelu- ja urheiluseura *Kisailijat* sekä raittiusyhdistys. Lukuvuoden 1926–1927 toimintakertomuksessa mainitaan ensimmäistä kertaa suojeluskunta ja seuraavana lukuvuonna elvytettiin seminaarin partiokerho. Lukuvuonna 1928–1929 perustettiin Rauman seminaarin Karjalaseura ja vuoden päästä vapaaehtoinen orkesteri jatkoi 1910-luvulla uinahtanutta toimintaansa. 1930-luvun alussa innokkaat painijat perustivat *Kisailijoiden* yhteyteen painikerhon. Kerhojen ja yhdistysten määrä kasvoi edelleen 1930-luvun kuluessa, kun oppilaat perustivat englanninkielen harrastuskerhon sekä lausunta- ja näytelmäkerhon. Musiikkiharrastus oli eriytynyt niin, että kuoroja oli samanaikaisesti toiminnassa kolme, lisäksi oli yksi torvisoittokunta, suuri orkesteri ja kamariorkesteri. Mitään aiemmin perustettua yhdistystä ei ilmeisesti lakkautettu, vaan uudet harrastukset tulivat entisten jatkoksi. Moni kerho ja yhdistys saikin todeta toimintakertomuksissaan, että harrastustoiminta on ollut vilkasta ja aktiivista. Varsinkin musiikin, liikunnan ja urheilun sekä suojeluskuntatoiminnan harrastus muodostui jatkuvasti myös tasoltaan vaativammaksi ja ilmeisesti myös enemmän aikaa vaativaksi. Kuorot, orkesterit, voimistelu- ja urheilujoukkueet kilpailivat aktiivisesti saavuttaen sekä maakunnallista että valtakunnallista menestystä. (Kertomukset Rauman Seminaarin toiminnasta 1921–1939.)

1930-luvun lopulla Rauman seminaarissa toimi reippaasti yli kymmenen erilaista yhdistystä ja harrastuspiiriä. Koska lukuvuonna 1938–1939 seminaarissa oli vain 81 oppilasta, on erilaisten kerhojen ja yhdistysten määrä suorastaan mykistävä. Samat oppilaat kävivät sekä kuorossa että urheilemassa, Karjalaseurassa ja suojeluskunnassa. Tämän voi toisaalta ymmärtää, sillä Rauman kaupunki ei varmaankaan tarjonnut paljoa vapaa-ajanviettomah-

dollisuuksia. Lisäksi oppilaiden liikkumista kaupungilla säädeltiin ja valvottiin muun muassa tekemällä tarkastuksia oppilaiden asunnoille. Moni pojista oli muuttanut kaupunkiin muualta, eikä heillä ollut muita tuttavuuksia kuin toisensa. Niinpä harrastustoiminta tarjosi mielekästä ja opettajakunnan näkökulmasta myös turvallista ajanvietettä vapaahetkiksi. Monien mielestä harrastustoiminnalla oli myös kasvattava vaikutus; se valmisti tulevaa tehtävää varten. Tämä lähtökohta ilmaistiin eksplisiittisesti Rauman seminaarin toverikunnan kokouksessa 7.2.1930.

Rauman seminaarin toverikunta kokoontui helmikuun alussa 1930 keskustelemaan ajankohtaisista kysymyksistä. Kokouksen herätteenä oli opettajakokelaiden Toivo Mikkolan ja Arvi Pelkosen Toverikunnalle esittämä pitkä kirjelmä, jossa he kysyivät yhdistyksen jäsenistön kantaa muun muassa vapaisiin harrastuksiin. Kirjelmässä kysyttiin: "onko kansakoulunopettaja velvollinen ottamaan osaa paikkakunnan sivistysrienteihin" ja "miten voimme vapaaehtoisen opiskelun avulla saavuttaa pätevyyttä ja kokemusta koulusta päässeen nuorison harrastuksien ohjaamisessa". Kokouksessa todettiin ilmeisen yksituumaisesti, että kansakoulunopettaja on velvollinen ottamaan osaa myös koulun ulkopuolella sivistysrienteihin. Jälkimmäiseen kysymykseen vastaus oli edellistä laajempi, koskihan se suoraan kokousväkeä itseään. Harrastustoiminnan merkityksestä ja syystä ei näytä vallinneen erimielisyyttä – tai ainakaan eri mieltä olleet eivät ole saaneet ääntään kuuluviin pöytäkirjassa. Opettajaksi opiskelevien oma harrastuneisuuden ja aktiivisuuden katsottiin luovan pohjaa tulevalle opettajantyölle. Opettajan tehtävänä oli pitää yhteyttä myös entisiin oppilaisiinsa tarjoamalla heille kerhotoimintaa. Toimintakertomuksessa luetellaan tärkeinä pidettyjä kerhotyön aihepiirejä: opintokerho, nuorisoseura- ja raittiustyö, musikaalinen toiminta, voimistelu- ja urheilutoiminta, suojeluskuntatyö ja välitön isänmaallinen toiminta. Vapaaseen harrastustoimintaan osallistumista pidettiin siis osana opettajaksi pätevöitymisen prosessia. Tätä prosessia eivät valvoneet niinkään seminaarin opettajat tai kansakoulutarkastajat, vaan oppilaat itse, ehkä kaikkein selvimmin toverikunnan johto. Tosin toverikunnan kokouksissa oli usein paikalla opettajakuntaa ja kaupungin kansakoulutarkastaja. (RS 1930–31.)

Eri kansakoulunopettajaseminaareissa järjestettyjen kerhojen ja yhdistysten kirjo poikkesi hieman toisistaan. Kajaanin seminaarille oli leimaa antavana piirteenä aktiivinen AKS:n osasto ja kenties kaikkein aktiivisin suojeluskunta. Uudenkaarlepyyn ruotsinkielisen miesseminaarin toimintakertomuksessa ei yhdistystoiminnasta kerrota muuta kuin että yhdistyksiä on ja että oppilaat harrastavat pääasiassa musiikkia ja liikuntaa (NS 1928–29, 14). Naisseminareissa oli tyypillisesti voimisteluseura, kuoro, kristillinen yhdistys ja myöhemmin myös Lotta–Svärd-osasto.

Suojeluskuntatoiminta kasvatti suosiotaan kautta 1920-luvun, ja 1930-luvun kuluessa se nousi yhdeksi miesseminaarien suosituimmista harrastuksista (JS 1928–29, 33–34; KS 1928–29, 27; SS 1928–29, 22; RS 1928–29, 16). Yleensä toiminta oli järjestetty siten, että seminaarilaiset muodostivat oman joukkueen tai komppanian kaupungin suojeluskunnassa. Tällä tavoin toimi myös Rauman seminaarin suojeluskuntajoukkue. Toiminta lienee alkanut vuoden 1924 tienoilla. Vuonna 1938 tuo suojeluskuntajoukkue oli kasvanut jo komppaniaksi, ja toimintakertomuksessa voitiin ylpeillä, että oppilaskunnasta 95 prosenttia on mukana suojeluskuntatoiminnassa. Koska seminaarissa oli tuolloin noin 80 oppilasta, merkitsee tämä käytännössä että vain yksi oppilas ei ottanut osaa suojeluskuntaan. Ehkäpä tuo ainut ulkopuolelle jäänyt oli Martti Salokannel. Martin ja hänen veljensä Aaron nimeä ei myöskään löydy Rauman suojeluskunnan valakirjasta, mikä tosin ei todista kovin paljoa puoleen jos toiseenkaan.

Rauman Seminaarin Suojeluskuntakomppania harjoituksissa 1930-luvun lopulla. Kuva: Arvi Niemelä.

Oppilaiden harrastustoimintaan otti osaa myös moni seminaarin opettaja. Harjoituskoulun yliopettaja Jalmari Valpio oli aktiivinen partiolainen, laulun ja musiikkiopin lehtori Arvo Räikkönen ohjasi musiikkiharjoituksia ja matematiikan ja luonnonopin lehtori Frans Ilmari Liikkanen toimi kouluttajana suojeluskunnassa. Luutnantti Liikkanen näyttää osallistuneen suojeluskuntatyöhön hyvin aktiivisesti ja vakaumuksellisesti. Vuoden 1938 itsenäisyyspäiväjuhlassa pitämässään puheessa Liikkanen painotti uhrimielen tärkeyttä maanpuolustustyössä. (RS 38–39, 18.) Heti talvisodan jälkeen ilmestyneessä artikkelissaan "Sotilaskasvatus ja miesseminaarit" hän esitti, ettei lujan siveellisen luonteen kehittäminen riitä koulukasvatuksen päämääräksi, sillä hyvä ihminen ei kykene välttämättä olemaan hyvä sotilas:

Tällaiset yksilöt eivät pysty hädän hetkellä maataan puolustamaan, ja sellaisia meillä ei ole varaa kasvattaa. Puhumattakaan sellaisista, jotka osoittavat luonteensa lujuuksi kieltäytymällä ase kädessä maataan puolustamasta. Hyvä sotilas ei myös poikkeuksetta ole hyvä ihminen, mutta kuitenkin on hänellä siihen vaadittavat edellytykset. [– –] on pyrittävä kasvattamaan hyviä ihmisiä ja hyviä sotilaita. (Liikkanen, I. 1941, 15.)

Rauman Seminaarin suojeluskuntakomppanian päällystöä. Keskellä luutnantti Frans Ilmari Liikkanen, Rauman seminaarin matematiikan ja luonnonopin lehtori. Myllymäen Kilta.

Lehtori Liikkasen mietteitä lukiessa herää kysymys, saiko Salokanteleen kohtelu tukea opettajakunnalta asian hiljaisen hyväksymisen, ihmettelyn tai jopa naureskelun muodossa. Opettajien vaikutuksesta ei ole kuitenkaan aineistossa viitteitä. Selvää kuitenkin on, ettei poikien suuresti ihailema lehtori Liikkanen katsonut hyvällä hänen pitämiltään suojeluskunnan oppitunneilta ja maastoharjoituksista pois jäänyttä oppilasta. Edellä on osoitettu, että myös oppilaat itse pitivät harrastuksiin osallistumista enemmänkin velvollisuutena kuin vapaaehtoisena harrastustoimintana. Niemelä tosin antaa ymmärtää, että tärkeämpää oli laittaa nimi listaan kuin oikeasti osallistua harrastustoimintaan:

Salokannel yritti monesti selittää närkästyneelle luokalle, ettei näin koeoppilasaikana mitenkään kerkiä noin monen yhdistyksen kokouksessa juoksemaan, mutta joulun jälkeen olisi ehkä enemmän aikaa, mutta tätä ei luokkamme kuitenkaan ottanut kuuleviin korviinsakaan. Pidettiin pääasiana, että nimet olisivat jokaisessa paperissa. Sivuasiasia oli sitten, otettiin näiden yhdistysten toimintaan mitenkään osaa. (Niemelä 1941.)

Salokannel ei tätä ymmärtänyt, tai sitten hän ei halunnut hyväksyä nimien kirjoitteluun sisältyvää kaksinaismoralismia. Näin hän tuli osoittaneeksi rehellisyyttä ja päättäväisyyttä tavalla, joka ei sopinut luokkatovereille.

Salokannel ja hänen biografinsa

Niemelä antaa ymmärtää, että kiusaamisen olennaisena syynä oli kieltäytyminen osallistumasta vapaaehtoisiiin harrastuksiin. Tuo päätös oli rike ryhmän moraalijärjestystä kohtaan. Tulevan opettajan piti harrastaa, eivätkä seminaarilaisten harrastukset olleet mitä tahansa ajanviettoa. Piti tulla hyväksi. Kuorolaisten piti yrittää suorittaa merkkejä, ja urheilijoiden täyttää palkintokaapit. Seminaarin oppilaat olivat hyvin ylpeitä oman kuoronsa, voimistelu-

ja urheiluseuran sekä suojeluskunnan menestyksestä maakunnallisen ja kansallisen tason kilpailuissa. Kilpailumenestys sai myös paljon tilaa seminaarin toimintakertomuksessa ja palkintoja pidettiin näkyvällä paikalla oppilaitoksen tiloissa. Samanlainen "saavutusten alttari" kuului tietenkin aivan yleisesti myös muiden oppilaitosten kalustukseen. Kuoro- ja urheilumenestyksen katsottiin luultavasti olevan osoitus oppilaitoksen laadusta ja oppilaiden soveltuvuudesta tulevaan ammattiinsa. Mikäli harrastustoiminnalla voidaan katsoa olleen kiinteä yhteys opettajajhyveisiin ja oppilaitoksen kunniaan, saa myös Salokanteleen kieltäytymisen aiheuttama moraalinen närkästys tavallaan selityksen. Toisaalta samalla tul-taisiin myös osoittaneeksi, että harrastustoiminta kilpailuineen oli muodostunut seminaarien piilo-opetussuunnitelmassa keskeiseksi sisällöksi.

Martti Volmari Salokannel (1913–1940).

Kuva: Anon. 1941, 52.

Salokanteleen vastarintaa, haluttomuutta mukautua ryhmän normeihin voidaan selittää kolmella tavalla. Ensimmäisenä, vaikka ei ehkä kaikkein selvimpänä syynä, voidaan pitää hänen ikäänsä. Salokannel oli seitsemän vuotta vanhempi kuin luokan nuorimmat oppilaat. Toiseksi selittäväksi tekijäksi voidaan nostaa perheen sosiaalinen tausta. Salokanteleen perhetausta oli työväenluokkainen. Näihin kumpaankin selitysmalliin voi liittyä vielä kolmas syy, rikkinäinen perhe ja vaikea lapsuus.

Salokannel oli luokkansa vanhimpia oppilaita ja edusti toista yhteiskuntaluokkaa kuin suurin osa luokan pojista.

Vuonna 1938 aloittaneen luokan aktiivit olivat syntyneet vuoden 1920 tienoilla, kun Salokannel oli vuoden 1913 ikäluokkaa. Kurssin ikäjakauma oli suuri: 17-vuotiaita, eli 1921 syntyneitä oli kuusi ja 1920 syntyneitä 4. Koulun alkaessa 19–21-vuotiaita oli kurssilla kahdeksan, ja "ikämiehiä" – siis täysi-ikäisiä – kuusi. Martti Volmari Salokannel kuului 1913 syntyneenä tuohon viimeksi mainittuun joukkoon – hän oli kurssinsa toiseksi vanhin oppilas. Armeijan käyneenä ei hän varmaankaan katsonut suojeluskuntatyötä itselleen kovin tarpeelliseksi, tosin moni muukin oli jo seminaariin tullessaan suorittanut asepalveluksen (Lamminen 1941, 88). Ikäeroa tai aiempaa asepalvelusta ei – yllättävää kyllä – kukaan hänen biografeistaan mainitse.

Salokanteleen isä, Aaron (s. 1888), oli eurajokelainen itsellinen, myöhemmin kauppias tai liikemies. Itsellinen tarkoittaa käytännössä, että perhe asui vuokralla toisen omistamassa talossa, ulkorakennuksessa tai saunassa. Kyse on siis maalaisyhteiskunnan alimmasta sosiaaliluokasta. On siis selvää, että Aaron Salokannel kuului työväestöön, vaikka hän oli-kin ottanut Raumalle muutettuaan titteliksensä liikemies. Kumpikaan titteli ei tarkoita samaa kuin nykyisin. Kauppias merkitsi lähinnä kaupustelijaa ja liikemies esimerkiksi metsäkei-nottelijaa. Perheen sosiaalisesta statuksesta voidaan päätellä jotakin myös sen perusteella, että Martin isovelki Aaro työskenteli viilarina Valtionrautateiden veturitalleilla (Rkhv). Vaikka viilari oli sorvarin ohella yksi arvostetuimpia ammattimiehiä metallipajoilla ja verstailla, molemmat kuuluivat työväenluokkaan. Seuraava askelma, työnjohtaja, olisi jo edellyttänyt koulutusta, kun metallimiehet taas kouliintuivat työssä. Tällainen perhetausta erotti Salokanteleen monista muista seminaarin oppilaista. 1930-luvulla seminaarilaisten arvellaan tulleen keskiluokkaisista perheistä, naisseminaareihin myös sivistyneistön piiristä (Rinne

1986). Työväestöön kuuluvien nuorten, etenkin naisten moraalista ollaan oltu aina paljon enemmän huolestuneita kuin esimerkiksi ylioppilaiden moraalista. Seminaareissa ylioppilailta ei edellytetty samanlaista käytöstä kuin muilta. Olisiko Salokanteleen kieltäytyminen harrastuksista voitu tulkita merkiksi siitä, että hän ei halunnut omaksua sivistyneistön tapoja ja identiteettiä? Tällainen tulkinta vaikuttaa todisteiden puuttuessa hataralta, samoin kuin arvelu, että syrjintä olisi saanut virtaa yhteiskuntaluokkien välisistä ristiriidoista. Sen sijaan näyttöä tuntuisi olevan siitä, että Salokannel suhtautui muihin ihmisiin varauksellisesti ja tuli osoittaneeksi itsenäisyyttä tavalla, jota nuoremmat oppilastoverit eivät ymmärtäneet. Heidän mielestään Salokanteleen elämäkokemukset olivat muokanneet hänestä vetäytyvän, jolloin eristäminen olisikin johtunut tavallaan hänestä itsestään.

Martti Volmarin äiti Aina (os. Perttuli) oli miestään kaksi vuotta vanhempi. Martti Volmari oli perheen nuorin lapsi. Hänellä oli kaksi sisarusta, Laura (s. 1910) ja Aaro (s. 1912). Perhe muutti Raumalle vuonna 1916 Martin ollessa kolmevuotias. Vanhemmat erosivat vuonna 1925 (Ekhv & Rkhv). Koski kertoo muistelmassaan, että "Volu" oli joutunut jo aikaisin vanhemmistaan erilleen (Koski 1941, 73). Tämä vaikeaselkoinen ilmaisu saattaa viitata pelkästään vanhempien avioeroon, ei välttämättä siihen että lapset olisi sijoitettu muualle. Virallista muistokirjoitusta lukuun ottamatta kaikissa teksteissä vihjataan, että Salokanteleen epäsosiaalinen käytös johtuu hänen menneisyydestään. Muistokirjoituksen kirjoittaneet oppilastoverit tiesivät, että vainajan elämä ei ollut helppoa:

Kuitenkin oli elämän kova koulu painanut vakavankin leiman häneen, sillä joskus hän ihmeen avomielisesti ja millään tavalla kaunistelematta kertoi menneisyydestään. Hän oli saanut kokea paljon sellaista, joka ilmeisesti oli tehnyt hänestä jokapäiväisessä elämässä umpimieliseltä vaikuttavan persoonan. Myöskin se päättäväisyys ja luonteen lujuus, mikä Volmarissa oli selvästi havaittavissa, ja jota useat vähän hänen perusolemuksensa tutustuneet pyrkivät nimittämään itsepäisyydeksi, oli kiteytynyt kovan kohtalon vaikutuksesta pysyvästi hänen sisimpäänsä. (Helin 1941.)

Rauman kaupungin lastensuojelulautakunnan pöytäkirjoista tai kirjejäljennöskokoelmista vuosilta 1917–1930 ei ole löytynyt merkkiä siitä, että Salokanteleen lapset olisivat olleet sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Lautakunnan vuosittain tekemään koontiin (vuodesta 1917 alkaen) on merkitty myös sukulaisten luona asuvat lapset. Perhe ei ilmeisesti ollut myöskään täysin varaton 1920-luvulla, sillä se ei hakenut tai saanut tukea Rauman kaupungin köyhäinhoidolta (Rauman kaupungin köyhäinhuoltolautakunnan pöytäkirjat ja kirjejäljennökset 1923–33). Viranomaisten näkökulmasta katsoen Salokanteleiden avioero sujui normaalisti, sillä elatusmaksuja ei ole jouduttu oikeusteitse perimään.

Salokanteleen perheen vanhemmat sisarukset eivät olleet käyneet oppikoulua, mutta Martille tämä mahdollisuus jostakin syystä annettiin. Hän aloitti oppikoulun Rauman yhteislyseossa vuonna 1927. Koulutie oli kivinen, sillä erotessaan samasta koulusta keväällä 1935, oli hän edennyt vasta kuudennen luokan loppuun. Luokalle jääminen ei tuohon aikaan ollut oppikoulussa mikään harvinaisuus. Sama koskee koulun keskeyttämistä. Rauman yhteislyseon matrikkelistä löytyy keskeyttäneitä lähes yhtä paljon kuin koulun loppuun suorittaneita. Salokanteleen eroaminen Rauman yhteislyseosta tapahtui saman vuonna, jolloin hän tuli täysikäiseksi. Arvailujen varaan jää, tapahtuiko ero hänen omasta tahdostaan vai taloudellisista syistä. Erotodistuksessa on kuusi viitosta ja viisi kuutosta. Koulunkäyntivaikkeudet näyttävät kasaantuneen luonnontieteisiin ja kieliin. Kaunokirjoituksesta oli Martti saanut numeroksi kympin, laulusta ja voimistelusta yhdeksän. Koska erotodistuksessa ei ole yhtäkään nelosta, olisi hän ainakin periaatteessa voinut siirtyä seuraavalle

luokalle. Koulusta eroamisensa jälkeen Martti meni luultavasti vuodeksi töihin – olihan hän tuolloin jo 21-vuotias – ja seuraavana vuonna (1936) astui suorittamaan asepalvelustaan. Hänet kotiutettiin reservin alikersanttina vuoden mittaisen palveluksen jälkeen, jolloin Salokannel palasi Raumalle. Hän asui pienessä, yhden huoneen huoneistossa osoitteessa Kuninkaankatu 46b.

Moni koulun keskeyttäneistä pyrki ja pääsi opettajaseminaariin. Rauman seminaarissa vaatimuksena oli 1920-luvulta alkaen ollut keskikoulun kurssin suorittaminen, Kajaaniin pääsi 1930-luvun loppuun asti kansakoulupohjalta. Salokanteleella oli kiitettävät arvosanat juuri niissä aineissa joita seminaarin pääsyutkinnossa arvostettiin: laulussa, voimistelussa ja kaunokirjoituksessa. Niinpä hänet hyväksyttiin Rauman seminaariin keväällä 1938. Opinnot seminaarissa sujuivat luultavasti vähintäänkin välttävästi, koska hänet hyväksyttiin varsinaiseksi oppilaaksi puolen vuoden säädetyn koeajan jälkeen. Seuraavalle luokalle Salokannel siirrettiin muiden mukana kesäkuussa 1939.

Martti Volmarin äiti menehtyi pari kuukautta ennen seminaarin pääsyutkintoa, keväällä 1938. Viimeistään tässä vaiheessa hän joutui vastaamaan yksin toimeentulostaan. Ei ihme, ettei kesällä suoritettavalle maatalousharjoittelulle eikä ylimääräisille "vapaille" harrastuksille jäänyt aikaa. On myös helppoa ymmärtää, kuinka oppilastoverien asenne katkeroitti mieltä, ja sai hänet pysymään entistä lujemmin kannassaan. Luokan kuohunta laantui vasta kun oppilaat alkoivat saada kutsuja palvelukseen; tuli muuta puhuttavaa. Niemelä arveli, että yleinen liikekannallepano ja pääsy rintamalle oli lopulta Salokanteleelle helpotus:

Täällä hänen ei tarvinnut kuunnella kenenkään epämiellyttäviä pistopuheita, vaan hän saattoi riemumielin rynnätä ryhmänsä etunenässä Suomen verivihollista, ryssää vastaan. Taistelun melskeessä hän ei varmaankaan enää muistanut vähemmän hauskaa kouluaikaansa, vaan eli ja taisteli siinä tietoisuudessa, että ryssä oli saatava maasta pois millä hinnalla hyvänsä. (Niemelä 1941.)

Sankarivainajat-erikoisnumeron toimituskunnan kaikki jäsenet ovat 1921 syntyneitä. Koski toimi seminaarin toverikunnan sihteerinä ja kristillisen yhdistyksen puheenjohtajana, Kallinen puolestaan oli seminaarin raittiusseuran sihteeri. On hieman liikuttavaa, että 1946 ilmestynneeseen matrikkeliin oli jokainen merkkinyt harrastukseksi suojeluskuntatyön – eipä heille harrastustoimintaan ollut jäänyt sittemmin aikaa. Varsinaisten muistokirjoitusten laatijoista kaksi, Niemelä (s. 1921) ja Lätti (s. 1916) olivat raumalaisia. Helin (s. 1918) oli tullut seminaariin Seinäjoelta. Myös he ilmoittivat harrastaneensa suojeluskuntatyötä, Helin kertoo matrikelissa toimineensa – samoin kuin Kallinenkin – seminaarin raittiusseuran sihteerinä. Tarkastellessa lehden toimituskunnan ja kirjoittajien sotataivalta, voidaan nähdä luultavasti hyvin tyypillinen kehitys. Asevelvollisena tai kesken opintojensa sotaan joutuneet etenivät hitaasti sotilaallisessa arvoasteikossa. Halonen soti korpraalina koko sodan ajan, Kallinen puolestaan kertoo olleensa joukkueen johtaja – mikä voi tarkoittaa kaikkea alikersantista vänrikkiin. Muotinen kohosi luutnantiksi ja Koski, Helin, Lätti ja Niemelä vänrikeiksi. Kenellekään edellä mainituista ei myönnetty korkeita kunniamerkkejä. (Rauman Seminaari 1896–1946.)

Kaikkia muistojulkaisuun kirjoittaneita yhdistää sama kohtalo. Rauman seminaarin ensimmäisellä luokalla syksyllä 1938 aloittaneet oppilaat joutuivat sotaan kesken opintojaan, ja olivat sitten sillä tiellä syksyyn 1944 saakka. Kurssilta kaatui talvisodassa kolme oppilasta ja kaksi joutui eroamaan; jäljelle jääneet 19 valmistuivat kansakoulunopettajiksi täydennettyään pikakurssilla opintojaan 1945.

Miltä mahtoi rintamalta palanneista tuntua heidän muistellessaan vuosien takaista opintojensa alkua, innostusta ja kiivautta, Salokannelta? Uutta *Sankarivainajat*-albumia ei enää kirjoitettu jatkosodan päätyttyä. Hengissä sodasta selvinneillä oli kiire päästä oman elämän alkuun, kiire valmistua, ja luultavasti myös halu unohtaa.

Lopuksi

Salokanteleen tarina ei ehkä murra suurta kertomusta aatteellisesti ja siveellisesti yksimielisistä opettajaseminaareista, mutta se muistuttaa siitä, ettemme tiedä paljoakaan oppilaitosten todellisista toimintakulttuureista. Olisi naiivia ajatella, että nykyinen opettajankoulutus olisi vapaa epävirallisesta toimintakulttuurista, moraalijärjestyksestä tai sosiaalisesta kontrollista. Nykyistä opettajankoulutusyhteisöä ei voi kuitenkaan suoraan rinnastaa entisajan seminaariyhteisöön, sillä siitä puuttuu pienoisyhteiskunnan syntymisen tärkein edellytys eli kiinteys. Nykyisin opinnot voi suorittaa tutustumatta kurssikavereihin, ja teknologian avulla on helppo pitää yllä kotipaikan ystävyysuhteita.

Salokanteleen ja luokan välisen ristiriidan syytä ja seurauksia voisi olla houkutteleva tulkita bourdieulaisesta näkökulmasta, koska kaikki tarvittavat ainekset vaikuttavat olevan kutsuvasti koossa. Salokannel tavoitteli sosiaalista nousua ja parempaa yhteiskunnallista asemaa, mutta hän ei oppilastoveriensä arvioiden mukaan halunnut omaksua tuon aseman edellyttämää sosiaalista pääoma. Vertaisryhmä sulki hänet pois piiristään, ja osoitti näin pitävänsä Salokannelta epäluotettavana. Opettajaseminaarin oppilaat asettivat itselleen omat soveltuvuuskriteerinsä määrittelemällä, että opettajaksi soveltuvan henkilön piti haluta harrastaa yhdessä toisten opettajaksi opiskeluvien kanssa. Oppilaat olivat syvästi tietoisia seminaarin tarjoamasta sosiaalisesta noususta, ja he valvoivat tulevan asemansa statuksen säilymistä mustasukkaisesti.

Sosiaaliseen pääomaan kiinnittyvän selityksen ongelmana on käsitteiden metaforamaisuus. Lisäksi tuntuu turhalta koettaa selittää sosiaalista kontrollia pääoman varjelemisella. Yksi käsite korvautuisi vain toisella. Yksinkertaisin selitys lienee, että Salokannel ei ollut sosiaalisesti taitava. Perhetausta viittaa siihen, ettei hänellä ollut koskaan ollut tilaisuutta opetella niitä; sosiaaliset taidot ovat vain harvoin myötäsentyisiä. Häneltä puuttui kykyä arvioida tilanteita, ja valita sopiva reagoititapa. Ehkä hänen oli vaikea ilmaista itseään sanoin, nauroi väärään aikaan ja väärille asioille, seiso i hassusti ja käveli väärin. Luulen, että me kaikki olemme tunteneet ainakin yhden Salokanteleen.

Viitteet

[1] Rydbergin alun perin ruotsiksi julkaisema Ateenalaisten laulu (*Athénernas sång*) on mukaelma Spartalaisen runoilijan Tyrtaioksen elegiasta 600-luvulta eaa., jossa hän kehottaa Spartan nuorisoa täyttämään velvollisuutensa ja uhraamaan itsensä isänmaansa puolesta.

[2] Historiallisesta sanomalehtiarkistosta löytyy 500 hautajaisilmoitusta vuosilta 1851–1909, jossa mainitaan *Integer Vitae*. Laulusta on myös toinen suomennos "Vaipuos, vaivu, synnyinmaasi helmaan. Sieltä sä löysit, mitä etsit kerran [– –]".

[3] Rauman vesi- ja viemäryömaalla maksettiin urakkapalkkaa, ja urakoita annettiin lähestulkoon kaikille kysyjille. "Suvell oli lukiopojist melkkei kaikk" (Vaahtoranta 22.11.2010, haastattelu; Ajanko 20.11.2010, haastattelu).

[4] Maatalousharjoittelun tarkoituksena oli esitellä kaupungissa asuneille seminaarin oppilaille maalaiselämää niin, että he voisivat ymmärtää maaseudun oloja paremmin. Oppiaineen nimi oli Maatalous ja kasvitarhanhoito. Kesällä 1938 harjoittelun pituus oli kahdeksan viikkoa, ja se tuli suorittaa tarkoitukseen hyväksytyllä maatilalla (RS 1938–39, 28). Harjoittelijan piti yöpyä tilalla ja ottaa osaa maataloustöihin.

[5] Kivenheimon kerrotaan edellyttäneen oppilailtaan muistiinpanojen sanatarkkaa hallintaa. Tämä herätti oppilaiden keskuudessa keskustelua vielä 1950-luvulla. (Jukka Lane, muistelu 28.4.2011). Rauman seminaarin ja OKL:n muistoalbumissa (1996) kerrotaan, ettei Kivenheimo suvainnut vastaväitteitä tai opetuksensa arvostelua (Jussista maisteriksi 1996, 88).

[6] Matti Kautonen kertoo vuonna 1948 koulutuksen aloittaneiden muistojulkaisussa, että lehtori Ilmari Liikkanen nautti kaikkien arvonantoa. Erityisesti hänen arvoaan oppilaiden silmissä lisäsi se, että Liikkanen antoi maksuaikaa vuokrissa, ei huomautellut vapaa-aikana tapahtuvasta kortinpeluusta tai tupakoinnista. (Kautonen 2008, 19–24) Seminaarin oppilaiden moraalijärjestyksen mukaan "Immu" oli reilu opettaja.

[7] Mallikansalaisuuden hyveet kiinnittyvät palvelijahyveisiin (nöyryys, vaatimattomuus, uutteruus ja nuhteettomuus) (ks. Kempainen 2006).

Lähteet

Painamattomat lähteet

Arkistolähteet

Eurajoen kirkkoherranvirasto (Ekhv)

Sukuselvitys: Martti Volmari Salokannel (*11.11.1913 k. 3.3.1940).

Rauman kirkkoherranvirasto (Rkhv)

Sukuselvitys: Martti Volmari Salokannel (*11.11.1913 k. 3.3.1940).

Turun Maakunta-arkisto (TMa)

Rauman Seminaari, oppilashakemukset 1936–1939, Eb:22. Hakemus: Martti Volmari Salokannel, 27.5.1938.

Rauman Seminaari, oppilaiden nimikirja 1896–1964, Bb:l., 273, n:o 1539.

Rauman opettajankoulutuslaitos 100-vuotta. Nauhoitukset n:o 17–18. Haastattelija: Eho Vaahtoranta 1990. Aineistoluettelo: <http://vanha.edu.utu.fi/rokl/myllymaki/haastattelut.pdf>

Painamattomat julkaisut

Helin, Jorma 1941. Sankaritoverin muisto. Sankarivainajamme – "Jussin" Erikoisnumero 13.3.1941. Rauman Seminaarin Toverikunta.

Kautonen, Matti 2008. Immun vintillä. Painamattomassa julkaisussa: Ulos maailmaha. Kuvia ja muisteluksia jusseilta, jotka 1952 lähtivät Raumalta maailmalle kansakoulunopettajina. Valokopio. Myllymäen killan arkisto.

Lohi, Valte [päiväämätön]. Otsikoimaton käsikirjoitus. 19 s. Myllymäen Killan arkisto.

Lätti, Ragnar 1941. Luokkatoverini muistolle. Sankarivainajamme – "Jussin" Erikoisnumero 13.3.1941. Rauman Seminaarin Toverikunta.

Niemelä, Antti 1941. Luokkatoverini muistolle. Sankarivainajamme – "Jussin" Erikoisnumero 13.3.1941. Rauman Seminaarin Toverikunta.

Ulos maailmaha 2008. Kuvia ja muisteluksia jusseilta, jotka 1952 lähtivät Raumalta maailmalle kansakoulunopettajina. Valokopio. Myllymäen killan arkisto.

Vuosikertomukset

Kertomus Jyväskylän Seminaarin toiminnasta (JS): 1917–1918, 1928–29

Kertomus Kajaanin Seminaarin toiminnasta (KS): 1917–1918, 1928–29

Årberettelse för Nykarleby Seminarium (NS): 1928–29

Kertomus Rauman Seminaarin toiminnasta (RS): 1921–1939

Kertomus Sortavalan Seminaarin toiminnasta (SS): 1917–1918, 1928–29

Haastattelut

Ajanko, Pentti 20.11.2010

Vaahtoranta, Eho 22.11.2010

Aikalaisluonteinen aineisto

Anon. 1941. Martti Volmari Salokannel. Teoksessa Liikkanen, Greta ym. (toim.), Muistojulkaisu 1939–40. Jyväskylä: Rauman Seminaarin Toverikunta, 52.

Jussista maisteriksi. 100 vuotta opiskelijaelämää Rauman Myllymäellä. 1996. Rauma: Myllymäen Kilta.

Kajaanin Seminaari 1900–1925, 1925. Muistojulkaisu. Helsinki: K. F. Puromiehen kirjapaino Oy.

Koski, Huoti 1941. Me saimme kenttäpostia heiltä. Teoksessa Liikkanen, Greta ym. (toim.), Muistojulkaisu 1939–40. Jyväskylä: Rauman Seminaarin Toverikunta, 70–73.

Laine, Jukka 1996. Pari valonsädettä 50-luvun Myllymäellä. Teoksessa Rännäli, Aarno, Aikko, Jorma, Kivimäki, Pekka, Laukkanen Mirja ja Laine, Jukka (toim.), Jussista maisteriksi. Rauma: Myllymäen Kilta, 88–89.

Lamminen, Runo 1941. Seminaarilaiskomppania, sotilaiden hyveiden kasvattaja seminaarissamme. Teoksessa Liikkanen, Greta ym. (toim.), Muistojulkaisu 1939–40. Jyväskylä: Rauman Seminaarin Toverikunta, 87–89.

Liikkanen, Greta ym. (toim.) 1941. Muistojulkaisu 1939–40. Jyväskylä: Rauman Seminaarin Toverikunta.

Liikkanen, Ilmari 1941. Sotilaskasvatus ja seminaarit. Teoksessa Liikkanen, Greta ym. (toim.), Muistojulkaisu 1939–40. Jyväskylä: Rauman Seminaarin Toverikunta, 14–17.

Rauman Seminaari 1896–1946. Kurvinen, Onni & Liikkanen, Santeri (toim.) 1947. Helsinki: Valistus.

Rekola, Eero 1919. Lauri Ruona. Teoksessa Vuoristo, P. S. (toim.), Muistojulkaisu Kajaanin Seminaarin osanotosta vapaustaistelumme 1918. Kajaani: Kajaanin seminaari, 31–36.

Vuoristo, P. S. (toim.) 1919. Muistojulkaisu Kajaanin Seminaarin osanotosta vapaustaistelumme 1918. Kajaani: Kajaanin seminaari.

Tutkimuskirjallisuus

- Ahlbäck, Anders 2010. Sotasankaruus miehuuden esikuvana. Jääkäriupseerit ja suomalainen sotilaskoulutus. Teoksessa Peltonen, Ulla-Maija & Kemppainen, Ilona (toim.), Kirjoituksia sankaruudesta. Helsinki: SKS, 47–88.
- Anon. 2011. Stop Bullying Now! Identifying Bullying [www-lähde]. <<http://www.stopbullyingnow.com/identify.htm>> (Luettu 8.4.2011).
- Dixon, Norman 1975. On the Psychology of Military Incompetence. London: Jonathan Cape.
- Gustafsson, Anton 2008. "Seminaari kuoressaan" – Tutkimus Rauman ja Kajaanin seminaarin oppilaskuntien vuosina 1909–1974 julkaisemista lehdistä. Julkaisematon kasvatustieteen pro gradu -tutkielma Turun yliopiston Rauman opettajankoulutuslaitossa.
- Harré, Rom 1983a. Personal Being: a theory for individual psychology. Oxford: Blackwell.
- Harré, Rom 1983b. Identity Projects. Teoksessa Breakwell, G. (toim.), Threatened Identities. London: Wiley, 31–51.
- Harré, Rom 1990. Exploring the Human Umwelt. Teoksessa Bhaskar, R. (toim.), Harré and His Critics. Essays in Honour of Rom Harré with His Commentary on Them. Oxford: Basil Blackwell, 298–363.
- Hirvonen, Airi 2003. Pikkupianisteista musiikin ammattilaisiksi. Solistisen koulutuksen musiikinopiskelijat identiteettinsä rakentajina. Oulun yliopiston Kasvatustieteiden tiedekunta.
- Jokinen, Arto 2006. Myytti sodan palveluksessa. Suomalainen mies, soturius ja talvisota. Teoksessa Kinnunen, Tiina ja Kivimäki, Ville (toim.), Ihminen Sodassa. Suomalaisen kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Helsinki: Minerva, 141–157.
- Kivivuori, Janne 2007. Epävirallisen sosiaalisen kontrollin kokeminen tutkimusyhteisössä. Esimerkkitapauksena evolutionismin paluu Suomeen. Yhteiskuntapolitiikka 2/2007, 175–186.
- Kemppainen, Ilona 2006. Isänmaan uhrin. Sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan aikana. Helsinki: SKS.
- Kemppainen, Ilona 2010. Sankaripoikia ja nuoren kansakunnan kasvukipuja. Ennen ja Nyt – Historian tietosanomat 19.5.2010 [www-lähde]. <<http://www.ennenjanyt.net/?p=358>> (Luettu 3.1.2011).
- Kemppinen, Lauri 2006. Mallikansalaisesta oppimiskonsultiksi – muuttuvat opettajainteet. Teoksessa Suutarinen, Sakari (toim.), Aktiiviseksi kansalaiseksi. Kansalaisvaikuttamisen haaste. Jyväskylä: PS-kustannus, 13–52.
- Komulainen, Katri 2002. Kansallisen ajan esitykset oppikoulun juhliissa. Teoksessa Gordon, Tuula, Komulainen, Katri ja Lempiäinen, Kirsti, Suomineiton hei! Kansallisuuden sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 133–151.
- Litzen, Veikko 2009. Tie Nikeaan. Turku: Kirja-Aurora.
- Lämsä, Anna-Liisa 2009. Kiusaamisen muodot ja ulottuvuudet. Teoksessa Lämsä, Anna-Liisa (toim.), Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 59–83.
- Nurmi, Veli 1996. Opettajankoulutusta Raumalla sata vuotta. Turku: Turun yliopisto.
- Ojakangas, Mika 1997. Lapsuus ja auktoriteetti. Pedagogisen vallan historia Snellmanista Koskenniemeen. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Pakarinen, Kalle 2008. Sisällissodan muistaminen Tyrvään-Vammalan seudulla 1918–1939. Julkaisematon pro gradu -tutkielma Joensuun yliopiston yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunnan historian oppiaineryhmässä.

- Peltonen, Ulla-Maija 2003. Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 894. Helsinki: SKS.
- Pipping, Knut. 1978. Komppania pienoisyyhteiskuntana. Sosiologisia havaintoja suomalaisesta rintamayksiköstä 1941-1944. Keuruu: Otava.
- Rinne, Risto 1986: Kansanopettaja mallikansalaisena: opettajuuden laajeneminen ja opettajuuteen rekrytoitumismekanismit Suomessa 1851–1986 virallisen kuvausaineiston ilmaisemana. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta A:108/1986.
- Roselius, Aapo 2010. Kiista, eheys, uuhdu. Vapausodan muistaminen suojeluskuntien ja veteraaniliikkeen toiminnassa 1918–1944. Bidrag till kannedom av Finlands natur och folk 186. Helsinki: Suomen Tiedeseura.
- Tepora, Tuomas 2008. "Elävät vainajat" – kaatuneet kansakuntaa velvoittavana uhrina. Teoksessa Näre, Sakri & Kirves, Jenni (toim.), Ruma sota. Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia. Helsinki: Johnny Kniga, 103–132.
- Tikka, Marko. 2006. Valkoisen hämärän maa? Suojeluskuntalaiset, virkavalta ja kansa 1918–1921. Helsinki: SKS.
- Tikka, Marko. 2008. Terrorin aika – Suomen levottomat vuodet 1917–1921. Helsinki: Ajatus.
- Ylijoki, Oili-Helena 1998. Akateemiset heimokulttuurit ja noviisien sosialisatio. Tampere: Vastapaino.

*Dosentti **Lauri Kemppinen** toimii yliopistonlehtorina Turun yliopiston opettajankoulutuslaitoksen Rauman yksikössä.*